

گامی به جلو برای
توانمندسازی متخصصان
حفاظت از گربه سانان

صفحه ۱۱

سال ششم، شماره ۱۵، بهار ۱۳۹۰، ۱۲ صفحه، رایگان

سرمقاله

ده سال با یوزپلنگ ها دویده ایم

مرتضی اسلامی دهکردی- با فرا رسیدن سال ۱۳۹۰، انجمن یوزپلنگ ایرانی وارد دهمین سال حیات و فعالیت خود شد. در مرداد ماه سال ۱۳۸۰ بود که سه دانشجوی علاقمند به حیات وحش، این انجمن را تاسیس کردند. آن زمان که نه دفتری وجود داشت و نه امکاناتی، اولین جلسه انجمن در محوطه موزه طبیعت و حیات وحش ایران (دارآباد) برگزار شد. برای حفاظت از یوزپلنگ، اهداف بر دو پایه پژوهش و آموزش استوار شد و از همان ابتدا فعالیت های آموزشی و پژوهشی آغاز شد. اولین فعالیت پژوهشی، مطالعات مقدماتی در زیستگاه های پنج گانه یوزپلنگ بود که با بازدید از پارک ملی کویر آغاز شد. اولین فعالیت آموزشی نیز "زنگ محیط زیست" برای دانش آموزان اول راهنمایی مدرسه دکتر محمود افشار بود که هر دو توسط همان سه نوجوان انجام شد. اما اکنون بعد از گذشت ۱۰ سال، انجمن یوزپلنگ ایرانی نزدیک به ۳۰۰ عضو داوطلب و ۳۰ عضو موظف دارد.

ادامه در صفحه ۲

فیلم برداری از رفتار طبیعی
پلنگ ایرانی

صفحه ۳

00:01

تندر صنعتک، هامر تندر طبیعت

ده سال با یوزپلنگ ها دویده ایم

ادامه از صفحه اول

تا مهارت های گروهی را فرا گرفته و ارتقا دهند. اکنون با وجود تعدد اعضا و فعالیت ها، برنامه ریزی ها و تصمیم گیری های انجمن همچنان بصورت گروهی شکل می گیرد. وجود مهارت های گروهی باعث شده بدنه اجرایی انجمن از انعطاف پذیری و یادگیری بالایی برخوردار شود.

عامل سوم، عضوگیری باز انجمن است. مدیریت و حفظ ارتباط با اعضای زیاد، کاری بسیار دشوار و زمان بر است که مشکلات مختلفی را هم بدنبال دارد. اما انجام این کار از یک سو باعث شده تا امکانات و مهارت های متنوعی برای فعالیت ها تامین شود. از سویی باعث شکل گیری فعالیت های خلاقانه و متنوعی توسط اعضا شده و از سوی دیگر باعث شده تا همواره استعدادهای درخشانی از میان اعضا کشف شده و به بدنه موظف انجمن ملحق شوند. این سه عامل در مجموع باعث شده تا انجمن یوزپلنگ ایرانی بتواند در موضوعی خاص، فعالیت های متنوع و متعددی را، اعم از تخصصی و عمومی، به انجام برساند و بدین ترتیب در حفاظت از گوشتخواران ایران اثرگذار شود.

علاوه بر تلاش داوطلبانه تمامی اعضا در این سال ها، افراد و ارگان های زیادی انجمن یوزپلنگ ایرانی را در نیل به اهداف حفاظتی اش یاری کرده اند. انجمن یوزپلنگ ایرانی وظیفه خود می داند تا از تمام کسانی که طی این سال ها به هر نحوی انجمن را یاری کرده اند سپاسگزاری کند. همه آنها در سرنوشت حیات وحش ایران زمین نقش ایفا کرده اند.

انجمن یوزپلنگ ایرانی درحالی نخستین دهه عمر خود را پشت سر می گذارد که متأسفانه تقریباً هیچ یک از سازمانهای مردم نهاد هم عصر آن امروزه دیگر وجود ندارند. با این امید دهه جدید فعالیت های خود را آغاز می نماید که سازمانهای مردم نهاد بیشتری با فعالیتهای تخصصی و گسترده بتوانند برای حفاظت از طبیعت کشورمان گام بردارند.

به خوبی می دانیم که مسیری طولانی درپیش داریم. مسیری که شاید پایانی نداشته باشد. برای پشت سر گذاشتن این مسیر به کمک تمامی کارشناسان و علاقمندان به حیات وحش نیازمندیم تا بتوانیم آنچه را که رسالت خویش قرار داده ایم، به بهترین نحو به انجام برسانیم.

آموزشی در مدارس تهران، بررسی وضعیت و حفاظت از پلنگ در پارک ملی ساریگل، آموزش جوامع محلی اطراف منطقه حفاظت شده کوه بافق، بررسی وضعیت یوزپلنگ و پلنگ در زیستگاه های شمال شرقی کشور، همکاری های آموزشی با موزه طبیعت و حیات وحش دارآباد، بررسی وضعیت و بوم شناسی گرگ در پناهگاه حیات وحش قمشلو و ... هر یک طی بیش از دو سال به انجام رسیده اند.

فعالیت های یاد شده در بالا با همکاری سازمانهای ملی و بین المللی زیادی به انجام رسیده اند که از میان آنها می توان به سازمان حفاظت محیط زیست، پروژه حفاظت از یوزپلنگ آسیایی، وزارت آموزش و پرورش، دفتر کمک های مالی کوچک جف (SGP)، سازمان جهانی حفاظت از طبیعت (IUCN)، صندوق حفاظت از یوزپلنگ (CCF) و انجمن حفاظت از حیات وحش (WCS) اشاره کرد.

در ده سال گذشته مسیر پر فراز و نشیبی را طی کرده ایم. اعضای انجمن یوزپلنگ ایرانی همواره نگرشی تکاملی به فعالیت ها داشته و با نگاه به آینده همواره سعی در تغییر و رشد خود و انجمن داشته اند. این روند تکاملی در مسیر انجام فعالیت های متعدد پژوهشی و آموزشی در زیستگاه های استان های مختلف کشور شکل گرفته است. و البته، در این مدت انجمن یوزپلنگ ایرانی و اعضای آن موفق به دریافت جوایز ملی و بین المللی متعددی شده اند که از آن میان می توان به کسب جایزه ملی محیط زیست در سال ۱۳۸۴، جایزه بین المللی حافظان آینده در سال ۲۰۰۶ و جایزه برترین متخصص حیات وحش دنیا در سال ۲۰۰۹ اشاره کرد.

سه عامل مهم در موفقیت انجمن طی این سال ها نقش اساسی داشته اند. نخست انتخاب موضوعی محدود و تخصصی و انجام پژوهش ها و فعالیت های تخصصی در مورد آن بوده است. این انتخاب باعث شده است تا توان و انرژی انجمن به جای پخش شدن برای انجام فعالیت های پراکنده، صرف فعالیت های متمرکز و تخصصی شود و در موضوعات کمتر، اثرگذاری بیشتری اعمال شود. عامل دیگر، تلاش و توانایی اعضای انجمن در انجام فعالیت های گروهی است. از همان ابتدا همه تصمیم گیری ها و فعالیت ها در انجمن بصورت گروهی شکل می گرفت. اعضا همواره سعی کرده اند

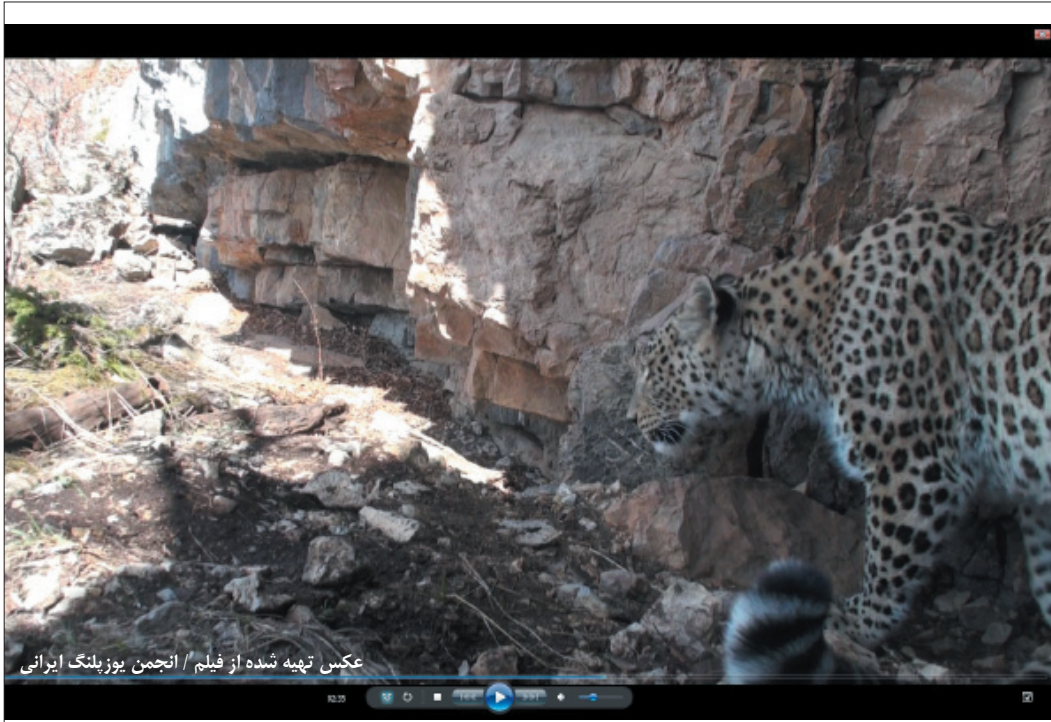
چارت سازمانی این مؤسسه شامل سه بخش اصلی پژوهش، آموزش و فیلم های مستند می شود که هر یک براساس اهداف مصوب خود رو به جلو حرکت می نمایند. برای فعالیت های انجمن تجهیزات تخصصی متعدد و مناسبی وجود دارد و اعضا در قالب گروه های تخصصی در هر بخش، فعالیت ها را برای حفاظت از گوشتخواران ایران به پیش می برند.

در این سال ها انجمن یوزپلنگ ایرانی همواره خود، جایگاهش را تعریف کرده است و هیچگاه در جایگاه از پیش آماده شده ای قرار نگرفته است. شاید در سال ۱۳۸۰ کمتر کسی فکر می کرد که در ایران تشکل های مردم نهاد بتوانند فعالیت های علمی تخصصی انجام دهند، چه برسد به اینکه به عنوان مشاور سازمان های ملی و بین المللی ایفای نقش کنند. اما با فعالیت های مستمر علمی طی این سال ها، این مهم به حقیقت پیوسته است. انجمن یوزپلنگ ایرانی در سازمانها و نهادهای بین المللی مختلفی عضویت داشته و با سازمانهای ملی همکاری تخصصی نزدیکی دارد. این انجمن رکورددار جوانترین متخصص سازمان جهانی IUCN با سن ۲۱ سال در سال ۲۰۰۳ است.

یکی از رویکردهای مهم انجمن، انجام مطالعات و فعالیت های آموزشی بلند مدت و چند ساله است. این رویکرد علاوه بر تولید اطلاعات موثق و مقالات علمی، منجر به تکوین نگرشی جامع و چند جانبه نسبت به موضوعات مورد بررسی شده است. مواردی همچون تدوین و چاپ سلسله مطالب آموزشی "آشنایی با جانوران" در نشریات رشد (از سال ۱۳۸۰ تا کنون)، بررسی وضعیت یوزپلنگ آسیایی در پناهگاه حیات وحش میانرودان (از سال ۱۳۸۲ تا کنون)، بررسی وضعیت گربه سانان در منطقه شکارممنوع عباس آباد نایین (از سال ۱۳۸۳ تا کنون) و بررسی بوم شناسی خرس قهوه ای در منطقه حفاظت شده البرز مرکزی شمالی (از سال ۱۳۸۴ تا کنون) از این قبیل اند. در هر یک از این روندهای چند ساله افراد مختلفی وارد شده و برای انجام فعالیت های تخصصی آموزش دیده اند. فعالیت های تخصصی دیگر از قبیل بررسی وضعیت گوشتخواران پارک ملی خجیر، برگزاری کارگاه های

توسط کارشناسان انجمن یوزپلنگ ایرانی صورت گرفت: فیلمبرداری از رفتار طبیعی پلنگ ایرانی

را باید به دلیل کیفیت بالا، مدت تصویربرداری و آرامش و رفتار منحصر به فرد آن، بهترین فیلم پلنگ در سرتاسر حوزه انتشار پلنگ ایرانی در غرب آسیا دانست. از این رو، این فیلم شادی فراوانی را برای اعضای انجمن در پایان سال پلنگ به ارمغان آورد و انگیزه بسیار بالایی برای ادامه فعالیت‌ها به گروه فیلم برداری بخشید. با ادامه جستجو‌ها برای ثبت تصاویر بیشتر از پلنگ، گروه موفق شد در دو نوبت و در دو محل متفاوت از یک ماده پلنگ تصویر برداری کند. این تصاویر نیز از فاصله بسیار نزدیک و با کیفیت HD تهیه شده است.

عکس تهیه شده از فیلم / انجمن یوزپلنگ ایرانی

این فیلم، بخشی از یک مجموعه مستند دو قسمتی با مضمون حیات وحش البرز است که مطالعه آن از سال ۱۳۸۴ و فیلمبرداری آن از سال ۱۳۸۷ توسط چندین فیلم‌بردار و پژوهشگر در حوزه وسیع البرز آغاز شده است و قسمت نخست آن در پایان بهار ۱۳۹۰ آماده پخش از سیما خواهد بود. فیلم حیات وحش البرز، به کارگردانی و تهیه‌کنندگی فتح‌الله امیری و به سفارش صدا و سیمای مرکز مازندران تهیه می‌شود.

گزارش‌های متعددی از آن منتشر شده یا در حال انتشار است (جهت دریافت این گزارش‌ها به بخش کتابخانه وب سایت انجمن مراجعه نمایید). فیلمبرداری از پلنگ در طبیعت بسیار دشوار است که ناشی از تراکم پایین و رفتار مخفی‌کارانه این جانور است. ولی در سال‌های اخیر در چند نوبت، فیلم‌هایی از این جانور در طبیعت ایران گرفته شده که این فیلم

گروه مستندسازی: پلنگ یکی از نادرترین گربه‌سانان ایران محسوب می‌شود که امکان مشاهده آن در طبیعت، کم‌تر نصیب کسی شده است، چه رسد به فیلم‌برداری از رفتار طبیعی آن. به‌تازگی، کارشناسان انجمن یوزپلنگ ایرانی با همکاری محیط‌بانان اداره کل حفاظت محیط زیست مازندران، موفق به فیلم برداری از یک پلنگ در شمال ایران شدند که رفتار قلمرو طلبی و جفت‌یابی پلنگ ایرانی در طبیعت را نشان می‌دهد. در این فیلم یک پلنگ نر بالغ که مدت‌ها براساس آثار و نمایه‌هایش مورد ردیابی قرار گرفته بود، در برابر دوربین به تعیین قلمرو پرداخته و هم‌چنین نشانه‌هایی از جفت‌یابی را از خود نشان می‌دهد. نکته قابل توجه در این فیلم، آرامش عجیب این پلنگ نر و رفتار کاملاً طبیعی آن است که آن‌را در نوع خود بی‌نظیر می‌سازد. فیلم مذکور با استفاده از دوربین تله‌ای فیلم‌برداری حرفه‌ای (با کیفیت HD) گرفته شده است. چنین موفقیتی بدون شک مرهون مطالعات گسترده در این منطقه است که از سال ۱۳۸۴ آغاز شده و تا کنون،

در قالب پروژه حفاظت از یوزپلنگ آسیایی و توسط دو تشکل غیردولتی «انجمن یوزپلنگ ایرانی» و «انجمن طرح سرزمین» صورت گرفت: بررسی حداقل جمعیت یوز در پارک ملی کویر*

عکس‌برداری از یوزپلنگ، حضور این جانور را در پارک ملی کویر اثبات می‌کند که بسیار خوشحال‌کننده و امید بخش بود. در عین حال، تجزیه و تحلیل ۲۰ عکس گرفته شده بر اساس الگوی منحصر به فرد خال‌ها نشان دادند که در همه این نقاط، از یک یوز نر عکس‌برداری شده که قابل توجه است. این در حالی است که بیشترین فاصله میان ایستگاه‌های دوربین‌گذاری که موفق به عکس‌برداری از جانور شده‌اند به ۶۲ کیلومتر هم می‌رسد.

دوربین تله‌ای پروژه حفاظت از یوزپلنگ آسیایی

هر چند با ۶ ماه دوربین‌گذاری، وجود برخی تصاویر ناواضح از یوز - که امکان شناسایی آن‌ها بر اساس الگوی خال‌ها وجود ندارد - و در نظر گرفتن محدودیت دوربین‌های تله‌ای نسبت به وسعت منطقه مطالعاتی، نمی‌توان به طور قطع از اندازه جمعیت یوز در پارک ملی کویر صحبت کرد اما به نظر می‌رسد که این گونه، دارای تراکم بسیار پایینی در منطقه باشد که نیاز به ادامه این مطالعه را پررنگ می‌سازد. هم‌چنین با توجه به اهمیت ویژه پارک ملی کویر در میان زیستگاه‌های یوزپلنگ در کشور و نتایج حاصل از این گزارش، به نظر می‌رسد وضعیت حفاظتی این پارک نیاز به توجه ویژه‌ای دارد.

پس از دوربین‌گذاری‌های گسترده به مدت ۶ ماه در ۳۲ منطقه انتخاب‌شده محدوده سیاهکوه و سپس ۲۴ منطقه محدوده ملک‌آباد و با ۸۶ نفر/روز مطالعه میدانی و بیش از ۳۳۳۳ تله/شب تلاش نمونه‌برداری، ۴۵۱ عکس از گونه‌های مختلف حیات وحش پارک ملی کویر (۱۲ گونه پستاندار و ۲ گونه پرنده) گرفته شد. از این میان و با در نظر گرفتن افراد تکراری، ۲۰ عکس یوزپلنگ، ۶ عکس پلنگ، ۳۶ عکس کاراکال، ۲۱ عکس گرگ، ۱۳ عکس کفتار، ۲۴ عکس شغال، ۹ عکس روباه شنی، ۱۰۹ عکس قوچ و میش، ۱۰۶ عکس کل و بز، ۲۰ عکس جبیر، ۸ عکس خرگوش و ۲۴ عکس تشی به‌دست آمد.

گروه پژوهش: پارک ملی کویر، یکی از مناطقی است که از گذشته در میان مهم‌ترین زیستگاه‌های یوز قرار داشته است و بر اساس گزارش‌های متعدد حضور یوز تا پیش از دهه ۸۰ شمسی، از ابتدا به عنوان یکی از سایت‌های پروژه حفاظت از یوزپلنگ آسیایی انتخاب شد. با این حال و با وجود کم‌ترین تعارض‌های انسانی، امنیت بالا و جمعیت مناسب حیات وحش و سم‌داران این پارک - که آن را به یکی از بهترین مناطق حفاظت‌شده کنونی کشور بدل ساخته است - پس از سپری شدن هشت سال از برنامه‌های حفاظتی و پژوهشی این پروژه، میزان مشاهده‌ها و گزارش‌های دریافتی یوز از آن به شدت کاهش یافته و در مقاطعی این زمزمه مطرح بود که آیا پارک ملی کویر، شایستگی آن را دارد که هم‌چنان یکی از سایت‌های پروژه باشد یا خیر. حتی در مواردی، تردیدهایی در مورد امکان بقای نسل این گونه در پارک کویر مطرح می‌شد و وجود یوز در پارک نیز مورد سوال قرار گرفته بود. در این شرایط و به منظور بررسی قطعی وجود یا عدم وجود یوزپلنگ در محدوده پارک ملی کویر و هم‌چنین ارزیابی حداقل اندازه جمعیت این گونه، پروژه تحقیقاتی فشرده‌ای از شهریورماه ۱۳۸۸ تا پایان همان سال، توسط گروه چهارنفره‌ای از پژوهشگران دو تشکل مردم‌نهاد «انجمن طرح سرزمین» و «انجمن یوزپلنگ ایرانی» و با کمک صمیمانه محیط‌بانان پارک انجام شد.

* نوشته مذکور، بر اساس چکیده‌ای از گزارش پایانی ارائه‌شده به پروژه حفاظت از یوزپلنگ آسیایی با این نام است: قدیریان، ط. اسلامی دهکردی، م. خالقی حمیدی، ا. و محمدی مقانکی، ا. ۱۳۸۸. بررسی حداقل جمعیت یوزپلنگ آسیایی با استفاده از دوربین‌های تله‌ای در پارک ملی کویر. پروژه حفاظت از یوزپلنگ آسیایی و زیست‌بوم‌های مرتبط.

نهنگ پلاستیکی در ساحل هرمز به گل نشست

این هنرمند پیش از این در سی امین دوره جشنواره هنرهای محیطی در شوشتر، اثر محیطی دیگری را با نام "پلاستیک از مین بدتر است" ساخته بود که در آن با ظروف یکبار مصرف پلاستیکی، محوطه مین گذاری شده ای را خلق کرده بود. القای خطری بالقوه که از سوی آشیایی به ظاهر بی اهمیت، هستی را تهدید میکند.

رمزی سال گذشته در اقدام دیگری در ششمین جشنواره مجسمه های شنی بابلسر، تلاش کرده بود به مناسبت سال جهانی تنوع زیستی با ساخت مجسمه شنی تعدادی فوک در ساحل بابلسر، بازدیدکنندگان جشنواره و اهالی محلی را نسبت به وضعیت فوک خزری آگاه کند. در این برنامه سعی شده بود تا با مجسمه های سست شنی شمایی از یک گله فوک که به ساحل آمده اند تهیه شود تا بتوان به مردم وضعیت نگران کننده آنها را نشان داد.

هنر جدید (New Art) که آثار مورد اشاره در قالب آن خلق شده اند، شیوه ای است که در آن مخاطب با جنبه های مختلفی از اثر هنری مانند فرایند خلق اثر، مشاهده و یا حتی قرار گرفتن به عنوان بخشی از آن، به هر دو صورت فیزیکی و فکری درگیر می شود.

مجتبی رمزی - هنرمند مجسمه ساز و عضو انجمن یوزپلنگ ایرانی، با بقایای قایق های فرسوده، نهنگ گوژپشت به گل نشسته ای را در ساحل جزیره هرمز خلق کرد.

این اثر اسفندماه گذشته در سی و یکمین دوره جشنواره هنرهای محیطی در جزیره هرمز ساخته شد. این هنرمند برای اعتراض نسبت به مصرف روزافزون پلاستیک و تاثیر مخرب آن بر محیط زیست، این اثر محیطی را با نام "پلاستیک مانند یک نهنگ مرده غمگین است" ساخته است. در اغلب مناطق ساحلی کشور از جمله جزیره هرمز، قایق های فایبرگلاسی فرسوده تبدیل به معضل محیط زیستی بزرگی شده اند. بدنه این قایق ها قابل بازیافت نیست و سوزاندن آنها نیز آلودگی های بسیاری را در پی دارد. دفن کردن این قایق های نسبتاً حجیم هم کار آسانی نیست. از سوی دیگر، به گل نشستن پستانداران دریایی یکی از حوادث غمناکی است که تقریباً هر ساله در سواحل جنوبی کشور رخ می دهد. جزیره هرمز نیز در دو دهه گذشته شاهد چنین حوادث تلخی بوده است. مجتبی رمزی برای نشان دادن اثرات مخرب استفاده از پلاستیک، پلاستیک را به نهنگ مرده تشبیه کرده است. او برای ساخت این نهنگ گوژپشت ۱۴ متری از بدنه ۶ قایق فایبرگلاسی فرسوده استفاده کرده است.

سال پلنگ به پایان رسید

تربیت مدرس، دانشگا ههای نور و لاهیجان، موزه دارآباد، اداره کل محیط زیست استانهای لرستان، زنجان، اصفهان، آذربایجان غربی، کرمان و یزد برگزار شد. این کارگاههای آموزشی با هدف آگاه سازی و کمک به ارتقای دانش جامعه علمی، دانشجویی و کارشناسان محیط زیست کشور بوده است.

با توجه به جایگاه ویژه رسانه های عمومی در افزایش سطح آگاهی اقشار مختلف جامعه، انتشار مطالبی در رابطه با جنبه های گوناگون وضعیت پلنگ ایرانی در رسانه های جمعی داخلی و خارجی نیز در دستور کار قرار گرفت. هم چنین بولتن های علمی پلنگ برای اداره های کل محیط زیست استانی سراسر کشور با هدف استفاده در اجرای برنامه های حفاظتی پلنگ طراحی و توزیع شده است. طرح آموزشی محیط زیست در منطقه حفاظت شده کالمند - بهادران استان یزد، با موضوع تنوع زیستی و با تاکید بر دو گونه پلنگ و یوزپلنگ نیز از برنامه های آموزش جوامع محلی پیرامون زیستگاههای این گونه بوده است، لازم به ذکر است که این برنامه در مناطق منتخب استان لرستان نیز در حال اجرا است. طراحی و آماده سازی پوسترهای آموزشی در رابطه با پلنگ، رقبا و طعمه های آن نیز از دیگر برنامه های این انجمن در سال مذکور بود. گزارش کامل برنامه های انجمن یوزپلنگ ایرانی در سال پلنگ از اینجا قابل مشاهده است:

<http://wildlife.ir/ShowInfo.aspx?Lang=1&Infold=271>

فرشید جعفرزاده و المیرا شعربافی - همانطور که در شماره پیشین یوزنامه آمده بود، بر اساس تقویم تاریخی ایران، سالی که آن را پشت سر نهادیم (۱۳۸۹) «سال پلنگ» بود و این تقارن، فرصت مناسبی برای توجه بیشتر به پلنگ ایرانی و کمک به ارتقای وضعیت حفاظتی آن در کشور بود. در طول سال گذشته، انجمن یوزپلنگ ایرانی برای جامه عمل پوشاندن به این هدف، فعالیت هایی را برنامه ریزی و به اجرا گذاشت که به اجمال در اینجا به آنها اشاره می شود. از جمله مهمترین برنامه های انجمن در سال جاری، معطوف ساختن توجه مراکز علمی و مدیریتی بین المللی، در کنار بخش های داخلی، به وضعیت نگران کننده پلنگ ایرانی در مهمترین سنگرگاه خود ایران بود. در این راستا خبرنامه الکترونیکی پلنگ ایرانی با تکیه بر معرفی پلنگ ایرانی و تشریح وضعیت حفاظتی آن، منتشر و برای کارشناسان داخلی و خارجی ارسال شد. اختصاص صفحه ای مستقل و ویژه در وب سایت انجمن یوزپلنگ ایرانی (www.wildlife.ir) با عنوان "سال پلنگ" از دیگر اقدامات این انجمن برای افزایش آگاهی عمومی در رابطه با پلنگ بوده است. در بخش کتابخانه پلنگ ایرانی این صفحه، همه گزارش ها و مقالات منتشر شده پیرامون پلنگ ایرانی در دسترس همگان قرار داده شده است.

برگزاری چندین کارگاه آموزشی که محور آنها آشنایی با پلنگ ایرانی بوده در دانشکده منابع طبیعی دانشگاه

بسیار متشکریم

انجمن یوزپلنگ ایرانی در راستای فعالیت های پژوهشی و آموزشی خود، همواره از کمک های مالی و معنوی دوستان و علاقه مندان به حیات وحش ایران بهره برده است. از این رو، بر خود لازم می دانیم تا تشکر خود را از این عزیزان اعلام داریم.

معاونت محترم محیط طبیعی، دفتر تنوع زیستی و حیات وحش و پروژه حفاظت از یوزپلنگ آسیایی سازمان حفاظت محیط زیست، اداره کل محیط زیست استان های اصفهان، تهران، زنجان، خراسان شمالی، سمنان، کرمان، لرستان، مازندران و یزد، اداره محیط زیست شهرستان های الشتر، الیگودرز، جاجرم، چالوس، خرائق، دورود، اور، گرمسار، ماهنشان، مهریز، نائین و نورآباد، سرپرست و محیط بانان محترم پارک های ملی خجیر و کویر، پناهگاه های حیات وحش انگوران، دره انجیر، عباس آباد نائین و میاندشت و مناطق حفاظت شده البرز مرکزی شمالی و کالمند-بهادران، استانداری یزد، فرمانداری و آموزش و پرورش شهرستان مهریز، فرمانداری خرائق، مدیریت و کارکنان محترم باغ موزه پارک شهید مطهری شهر کرمان، باغ وحش تهران، موزه طبیعت و حیات وحش دارآباد، گروه صنعتی ایران خودرو، شرکت بردار مینا، شرکت سنگ آهن رباط پشت بادام، شرکت نمایشگاهی سهلان، مرحوم مهین دهناد، علیرضا ذوالفقاری، مجید سیدی، احمد شاکر حسینی، محبوبه شیر خورشیدی، کاوه فرزانه و علی کمیلیان

اخبار

سالی سیاه برای سربازان طبیعت

در چهار ماه پایانی سال ۱۳۸۹ شش نفر از محیط بانان سازمان حفاظت محیط زیست با شلیک گلوله به شهادت رسیدند.

شهید «سعید پرهام»، محیط بان ۲۷ ساله منطقه حفاظت شده پرور استان خراسان شمالی عصر روز چهارشنبه دهم آذرماه ۸۹ بر اثر اصابت گلوله شکارچیان غیرمجاز به شهادت رسید.

شهید «صابر الله داد» نیز که تنها ۲۱ سال سن داشت و خدمت وظیفه عمومی خود را در کسوت محیط بانی می گذراند، چهارشنبه ۲۲ دی ماه ۸۹ در منطقه شکار ممنوع «مک سرخ» در استان سیستان و بلوچستان به شهادت رسید. الله داد در حین گشت زنی با همکاری اش، بر اثر اصابت دو گلوله به قلب جان خود را از دست داد و ضاربان او مشخص نشدند. پلیس آگاهی اعلام کرد که به دلیل اینکه محل شهادت این محیط بان در گذرگاه اشرا قرار دارد، احتمالاً ضاربان نیز از اشرا منطقه هستند. پیکر پاک الله داد در گلزار شهدای شهر زاهدان ارام گرفت و او اولین محیط بانی بود که توسط بنیاد شهید انقلاب اسلامی به لقب رسمی «شهید» ملقب شد.

شهیدان «محمود احمدی نژاد»، «معمربوغوبی»، «کمال حسین پناهی» و «مسعود علیخانی» چهار محیط بانی بودند که در آخرین روزهای سال گذشته با شهادت خود جامعه محیط زیست کشور را داغ دار کردند. این چهار محیط بان روز جمعه ۱۳ اسفندماه ۸۹ در حال گشت زنی در اطراف شهر سهند بودند که هدف حمله افراد مسلح قرار گرفتند. ضاربان پس از به شهادت رساندن این محیط بانان، جسد بی جان آنان را در خودروی خدمت قرار داده و خودرو را به قعر دره سرازیر کرده بودند. چند روز پس از این واقعه تلخ، سرهنگ «میر محسنی» فرمانده یگان حفاظت محیط زیست اعلام کرد که یک نفر از مظنونان اصلی دستگیر شده و نفر دوم در درگیری با نیروی انتظامی کشته شده است. این محیط بانان نیز با عنوان رسمی «شهید» شناخته شدند.

تئاتر؛ یک رویکرد نوین آموزشی در مسائل زیست محیطی

روستایی و شهری حاشیه زیستگاه های یوزپلنگ، جشنواره های نیم روزه ای با هدف آشنایی مردم با حیات وحش منطقه طراحی و اجرا شد که نمایش دردرس های یوزپلنگی نیز بخشی از این برنامه بود.

از دیگر برنامه های این جشنواره ها، می توان به پخش فیلم های آموزشی، سخنرانی، آموزش تفاوت گربه سانان، انجام بازی های آموزشی، گپ و گفت با تماشاچیان، توزیع بروشور، پوستر و مالتی مدیا با موضوع حیات وحش و یوزپلنگ به مخاطبان، اشاره کرد.

مناطق که تا کنون در آنها این برنامه اجرا شده عبارتند از: روستا های چوپانان، خراق، رباط پشت بادام، سنخواست، فراشیان، آزادوار، زمان آباد، عشق آباد، نایبند، بخش دیهوک و شهر راور و مهاباد در استان های خراسان شمالی، یزد، کرمان و اصفهان.

انجمن یوزپلنگ ایرانی بر اساس تجربیات گذشته خود و سالها فعالیت آموزشی در سطوح مختلف، تئاتر را از رویکردهای موفق آموزشی دانسته که به خوبی می تواند گروه های مخاطب مختلف را تحت تأثیر قرار دهد. از این رو، در سال جاری بخش آموزش این انجمن در نظر دارد در کنار یوزپلنگ، این رویکرد را برای خرس قهوه ای و پلنگ ایرانی نیز در سطح زیستگاه های این جانوران طراحی و اجرا نماید.

یاسمن حسن بیگی - با برگزاری ۳ سفر دوره ای تئاتر «دردرس های یوزپلنگی» در زمستان سال گذشته به سمت استانهای کرمان، یزد، سمنان و اصفهان، تئاتر آموزشی یوزپلنگ در حالی اولین سال کاری خود را به پایان برد که ۳ نمایشنامه متفاوت و بیش از ۳۴ اجرا در تهران و شهرستان ها در کارنامه ی خود ثبت کرده است. این نمایش عروسکی که کار آن از ابتدای سال ۸۹ آغاز شد، تا کنون ۷ اجرای جشنواره ای در تهران، ۱ اجرا در سالن همایش های بین المللی سازمان محیط زیست تهران به مناسبت همایش تقدیر از محیط بانان نمونه زیستگاه یوز، ۱۴ اجرای هفتگی در موزه طبیعت و حیات وحش داراباد تهران و ۱۳ اجرا در نقاط شهری و روستایی در اطراف زیستگاه یوز داشته است.

این نمایش که بخشی از برنامه ی آموزش حیات وحش به عموم مردم است، با زبانی دوستانه به تشریح ویژگی ها، وضعیت و راهکارهای پیشنهادی برای حفظ نسل یوزپلنگ آسیایی می پردازد. گروه مخاطب این نمایش در درجه اول شکارچیان و دامداران و به شکل وسیع تر تمام کودکان و بزرگسالان را شامل می شود. از این رو در هر اجرا با استقبال بسیار خوب بینندگان روبرو شد.

طی یک همکاری که با پروژه حفاظت از یوزپلنگ آسیایی صورت گرفت، در ۱۲ نقطه

↑ تزئین خودرو مورد استفاده گروه در حین سفرها

↑ اجرا در جشنواره تنوع زیستی تهران

↑ استقبال اهالی روستاها از برنامه ها

↑ اجرای نمایش در خلال جشنواره های نیم روزه در روستاهای نزدیک به

زیستگاه یوز

↑ گفتگو با شکارچیان قدیمی

↑ استقبال دانش آموزان از برنامه ها

↑ گفتگو درباره موضوع حفاظت حیات وحش که در خلال برنامه بین اهالی و

محبیطبانان شکل می گرفت

↑ بحث و گفتگوی مردم درباره جانوران در حاشیه مراسم

↑ اجراهای هفتگی در موزه طبیعت و حیات وحش داراباد تهران

ترجمه: گمان می‌رود شمال شرقی ایران با چند زیستگاه معروف مانند پارک های ملی گلستان، ساریگل و تندوره، در بردارنده بیشترین جمعیت پلنگ ایرانی (*Panthera pardus saxicolor*) باشد. این زیرگونه، در سراسر گستره پراکنشش در حال از دست دادن زیستگاه‌های خود است که قطعاً به قطعه قطعه شدن آن به جمعیت‌هایی منجر می‌شود که از نظر ژنتیکی ایزوله و کوچک خواهند بود (جاسلین، ۱۹۹۰). اما پلنگ هم‌چنان در قسمت عظیمی از ایران با جمعیت بالغ بر ۵۵۰-۸۵۰ فرد زندگی می‌کند که ۵۵ درصد از آن‌ها در داخل مناطق حفاظت‌شده‌اند (کیابی و همکاران، ۲۰۰۲).

پارک ملی گلستان، یکی از برجسته‌ترین زیستگاه‌های این زیرگونه در ایران است (کیابی و همکاران ۱۳۷۲) که با منطقه حفاظت‌شده قرخود (از شرق) و منطقه شکارممنوع بهکده رضوی (از شمال شرق) ارتباط دارد. از آنجایی که این دو منطقه دارای زیستگاه‌های مکمل پلنگ ایرانی است، نقش منطقه «ضربه‌گیر» را برای پارک ملی گلستان بازی می‌کند.

عکس: دوربین تله‌ای انجمن بوزپلنگ ایرانی

یافتن نشانه‌های پلنگ، دره‌های اصلی منطقه مورد پیمایش قرار گرفته و آثار مربوط به فعالیت پلنگ از قبیل سرگین، ردپا، برهم‌زدگی خاک و لاشه شکارها بررسی شد. محتویات همه نمونه‌ها شامل مو، استخوان، ناخن و غیره مورد مطالعه قرار گرفت. برای شناسایی موها از کلید تهیه‌شده توسط سپاسی و فلاحتکار (۱۳۸۵) استفاده شد. به جز تجزیه و تحلیل سرگین‌ها حضور پلنگ از طریق مشاهده مستقیم گروه تحقیقاتی و نیز مردم محلی، بررسی رد پاها و برهم‌زدگی خاک نیز در نظر گرفته شد. هم‌چنین بخشی از تحقیقات بر روی پلنگ از طریق مصاحبه و گفت‌وگو با مردم محلی به‌خصوص دامدارانی که در منطقه حضور دارند، به انجام رسید. مشاهده مستقیم پلنگ توسط مردم محلی پس از ارزیابی دانش آن‌ها در شناسایی ظاهری جانوران توسط مشاهده‌کننده پذیرفته می‌شد. گاهی توصیف چگونگی رفتار حیوان توسط مشاهده‌کننده می‌تواند در شناسایی گونه مشاهده‌شده کمک کند. هم‌چنین ۲ تا ۴ دستگاه دوربین تله‌ای به منظور بررسی این گونه در منطقه نصب شد.

بقای پلنگ ایرانی در یک زیستگاه ضربه‌گیر در شمال شرقی ایران: قرخود و بهکده*

مطالعه در مناطق قرخود و بهکده رضوی، بخشی از تلاش‌های تحقیقاتی انجمن بوزپلنگ ایرانی بر روی بوزپلنگ و پلنگ در شمال شرقی ایران است که از سال ۱۳۸۲ آغاز شده‌است. مقاله پیش رو تلاش می‌کند تا برخی از جنبه‌های مهم بوم‌شناختی زیستگاه‌های ضربه‌گیر که تراکم پایین‌تری از پلنگ ایرانی داشته و این گونه در آن‌ها از فشار شکار غیر مجاز و کمبود طعمه رنج می‌برد را نشان دهد. امید است نتایج این مطالعه به ایجاد این دیدگاه درباره لزوم معرفی زیستگاه‌های ضربه‌گیر در مناطقی که پلنگ ایرانی زیست می‌کند، کمک کند.

معرفی منطقه

منطقه حفاظت‌شده قرخود با مساحتی معادل ۴۳۲۶۱ هکتار، در شرقی‌ترین قسمت جنگل‌های هیرکانی در استان خراسان شمالی واقع است. تغییرات ارتفاعی این منطقه از ۱۰۰۰ تا ۲۷۰۰ متر و متوسط بارندگی سالیانه ۶۶۰ میلی‌متر و متوسط دمای سالیانه ۹ درجه سانتی‌گراد است که منجر به پدیدار شدن اقلیم نیمه‌مرطوب در منطقه شده‌است (درویش‌صفت، ۱۳۸۵).

منطقه شکارممنوع بهکده رضوی، منطقه کوچکتری است (۲۳۰۰۰ هکتار) که به شمال منطقه حفاظت‌شده قرخود متصل است. این منطقه به دو شکل کاملاً متفاوت بوده به‌طوری که یک‌سوم از کل سطح منطقه به‌صورت دشتی و مابقی آن کوهستانی، صخره‌ای و یا تپه‌ماهوری است (منصوری، گزارش منتشرنشده).

تا سال ۱۳۵۵، قرخود جزئی از پارک ملی گلستان محسوب شده و از سال ۱۳۶۱ به عنوان منطقه حفاظت‌شده مستقل اعلام شد. در سال ۱۳۸۵، بهکده رضوی به علت حضور آهوی ایرانی و بوزپلنگ آسیایی به عنوان منطقه شکارممنوع مورد حفاظت قرار گرفت. این دو منطقه دارای تنوع گونه‌ای بالایی شامل خرس قهوه‌ای، کاراکال، گربه وحشی و گرگ خاکستری است. گزارش‌هایی مبنی بر حضور سیاه‌گوش نیز در این ناحیه وجود دارد ولی مدارکی دال بر وجود این جانور توسط گروه تحقیقاتی

به‌دست نیامد.

روش کار

مطالعه در زمینه پلنگ از مهر ۱۳۸۶ تا آبان ۱۳۸۷ در مناطق قرخود و بهکده رضوی صورت گرفت. به منظور

بحث و نتیجه‌گیری

با بیش از ۸۵۰ شب دوربین‌گذاری در منطقه حفاظت‌شده که ۳۰۰ شب آن در زیستگاه پلنگ صورت گرفت، از گوشتخواران مختلفی تصویربرداری شد (جدول ۱). از یک پلنگ بالغ نر در ۱۶ آذر ۱۳۸۶ پس از غروب آفتاب در جنوب منطقه حفاظت‌شده - جایی که اغلب مورد چرای گله‌های دام اهلی قرار می‌گیرد - تصویربرداری شد. پس از مصاحبه با مردم محلی و بررسی نمایه‌ها، ۲۳ مشاهده پلنگ در ۵ سال گذشته به ثبت رسید. بر اساس ارزیابی زمانی و مکانی مشاهده پلنگ، برآوردهای مقدماتی حاکی از آن است که حداقل ۵ پلنگ (شامل توله‌ها و بالغ‌ها) در این دو محدوده زندگی می‌کنند. هم‌چنین هفت سرگین پلنگ یافت شد که محتویات آن‌ها با کلید شناسایی موها مورد مقایسه قرار گرفت. قوچ و میش اوریال، بیشترین فراوانی را در سرگین‌ها داشت (جدول ۲). بر اساس نتایج مصاحبه با ۳۰ نفر از مردم محلی، تلاش‌های پلنگ برای شکار در جدول ۳ به‌صورت خلاصه ارائه شده‌است. علاوه بر نتایج بررسی سرگین‌ها، مصاحبه‌ها حاکی از تلفات دام‌های اهلی و سگ‌های گله به دلیل حمله پلنگ‌ها بود.

پلنگ‌ها غالباً قوچ و میش اوریال و گراز را شکار می‌کنند. هم‌چنین به دلیل حضور پازن در زیستگاه، احتمال آن‌که در رژیم غذایی پلنگ جای بگیرد نیز بالاست. هر زمان که امکان آن وجود داشته باشد، دام‌های اهلی را نیز شکار می‌کنند. از آن‌جا که بهکده یکی از زیستگاه‌های اصلی قوچ و میش بوده و قرخود، زیستگاه پازن به شمار می‌رود طبیعی است که پلنگ از سم‌داران موجود تغذیه کند. در اغلب مناطق، رژیم غذایی پلنگ بر اساس فراوانی سم‌داران منطقه بوده و گونه‌های فراوان‌تر، طعمه‌های اصلی آن هستند (سان کوئیست و سان کوئیست، ۲۰۰۲). به دلیل تعداد پایین نمونه‌ها، امکان نتیجه‌گیری قوی در ارتباط با عادات غذایی پلنگ در این زیستگاه ضربه‌گیر را

مشکل اصلی پلنگ‌ها در قرخود و بهکده رضوی، کاهش شدید جمعیت طعمه‌ها و مجاورت با مناطق روستایی است

جدول ۱: نتایج بررسی‌های دوربین‌های تله‌ای در منطقه حفاظت‌شده قرخود و بهکده رضوی

گونه	کل تصاویر	مناطق کوهستانی	مناطق دشتی
پلنگ	۱	۱	۰
کاراکال	۱	۰	۱
گربه وحشی	۳	۱	۲
خرس قهوه‌ای	۵	۵	۰
روباه معمولی	۱	۰	۱
سمور سنگی	۱	۱	۰

خالی از روستاها میان هسته‌های جمعیتی پلنگ‌ها برای ایجاد کریدورهای مهاجرتی حفاظت‌شده بسیار دشوار است. از این رو، برای اطمینان از امنیت کریدورها و مناطق ضربه‌گیر، مهم‌ترین راهکار قابل دستیابی شاید تعیین «مناطق شکار ممنوع» باشد؛ مناطقی که مهم‌ترین هدف آن‌ها ارتقای حفاظت برای کاهش شکار غیر مجاز است، خلاف پارک‌های ملی و مناطق حفاظت‌شده که توسعه و تغییر کاربری اراضی در آن‌ها باید به ترتیب کاملاً حذف یا کنترل شود. نقش این مناطق شکار ممنوع، آن خواهد بود که سرریز (sink) جمعیت پارک‌های ملی را که در بردارنده جمعیت‌های اصلی و منبع (source) هستند، دریافت کنند. این مناطق به‌عنوان مناطق ضربه‌گیر و کریدور، نقش مهم و انکارناپذیری بازی نموده و امکان بقای جمعیت‌های منطقه‌ای پلنگ ایرانی را در قالب چارچوب‌های حاکم بر فراجمعیت‌ها فراهم می‌آورند.

نداشتیم. ولی درصد به نسبت بالای حمله پلنگ به سگ‌های گله و دام‌های اهلی احتمالاً ناشی از نقش پررنگ مصاحبه با مردم محلی در گردآوری داده‌هاست. البته علاقه پلنگ به خوردن سگ نیز مشهور است (سان کوئیست و سان کوئیست، ۲۰۰۲). حتی گزارش‌هایی مبنی بر شکار گربه‌های اهلی توسط پلنگ در اطراف یکی از روستاهای قرخود به نام کاستان نیز وجود دارد.

در طول دو سال گذشته، یک پلنگ نر و یک پلنگ ماده در اطراف این منطقه کشته شده‌اند که هر دوی آن‌ها کاملاً بالغ نبودند. همچنین سه پلنگ دیگر نیز (دو نر و یکی نامشخص) در سه سال گذشته شکار شدند که در شعاع ۱۵۰ کیلومتری منطقه مورد مطالعه ما قرار دارد که همه آن‌ها نیز کاملاً بالغ نبودند. محل کشته‌شدن آن‌ها تقریباً در نزدیکی پارک ملی سالوک، یکی دیگر از مناطق پر اهمیت برای پلنگ در شمال شرقی ایران بوده است. (رجوع شود به نقشه) مشکل اصلی پلنگ‌ها در منطقه حفاظت‌شده قرخود و بهکده رضوی، کاهش شدید جمعیت

طعمه‌ها و مجاورت زیستگاه با مناطق روستایی است که اجازه انتشار را به پلنگ‌ها نمی‌دهد؛ به ویژه جوان‌ها که برای یافتن قلمروهای جدید باید سرزمین مادری را ترک کنند. بر اساس مطالعه وودروف و گینزبرگ (۱۹۹۸)، مهم‌ترین عامل تهدیدکننده پستانداران گوشتخوار بزرگ در مناطق حفاظت‌شده، «اثر حاشیه‌ای» است که به معنای افزایش خطر کشته‌شدن توسط مردم روستایی در زمان حرکت به خارج از مناطق حفاظت‌شده است. این خطر به طور مستقیم در ارتباط با نسبت محیط مناطق حفاظت‌شده به مساحت آنهاست. البته پلنگ به دلیل توانایی در استفاده از لبه‌های زیستگاه‌ها و حتی زیستگاه‌های حاشیه‌ای مشهور بوده و این توانایی را دارد که در نزدیکی جوامع انسانی زندگی کند (سایدنستیکر و همکاران، ۱۹۹۰).

به دلیل حفاظت ضعیف‌تر در مقایسه با پارک ملی گلستان، قرخود و بهکده از کاهش شدید جمعیت طعمه‌های پلنگ رنج می‌برند. با این وجود، این منطقه یک زیستگاه ضربه‌گیر در اطراف هسته جمعیت اصلی پلنگ در گلستان بوده و اقدامات حفاظتی در برابر شکارچیان باعث شده که چند صد سم‌دار در مناطق کوهستانی قرخود و بهکده باقی بماند. از این رو در مقایسه با مناطق آزاد و حفاظت‌نشده، امنیت و تنوع غذایی بیشتری برای پلنگ‌ها در این منطقه مهیا شده است. به علاوه، مناطق قرخود و بهکده به لحاظ فضایی باعث حفظ یکپارچگی زیستگاهی برای پلنگ شده

و از گسیختگی جمعیت‌های محلی پلنگ جلوگیری نموده است. در نتیجه، پلنگ‌ها این امکان را دارند که به راحتی بین زیستگاه‌های مجاور جابه‌جا شوند (برای نمونه، پارک ملی گلستان در غرب، پارک ملی سالوک از طریق درکش و هاور در جنوب).

در پایان، پیشنهاد می‌شود در راستای تضمین بقای طولانی‌مدت پلنگ در شمال شرقی ایران، اقدامات حفاظتی در برابر دو عامل تهدیدکننده اصلی پلنگ‌ها یعنی شکار غیر مجاز (خود جانور و طعمه‌ها) و طرح‌های توسعه‌ای ارزیابی‌نشده که منجر به از هم گسیختگی زیستگاه‌ها می‌شود، تقویت یابد.

در عین حال، به دلیل افزایش جمعیت انسانی، یافتن مناطق

جدول ۲. نتایج تجزیه و تحلیل سرگین پلنگ (n=۷) از منطقه حفاظت‌شده قرخود و بهکده

فرآوری	آیتم غذایی
۵	قوچ و میش اورپال (<i>Ovis orientalis</i>)
۲	گراز (<i>Sus scrofa</i>)
۱	مواد گیاهی

جدول ۳. تلاش‌های شکارگری پلنگ در قرخود و بهکده که توسط مردم محلی مشاهده شده است

گونه‌های طعمه	تعداد مشاهده	درصد (%)
گراز (<i>Sus scrofa</i>)	۲	۱۵
دام اهلی	۵	۳۵
سگ گله (<i>Canis familiaris</i>)	۷	۵۰

سپاسگزاری

مطالعه پیش رو به‌صورت مشترک توسط انجمن یوزپلنگ ایرانی و اداره کل حفاظت محیط زیست خراسان شمالی صورت گرفته و مورد حمایت سازمان حفاظت محیط زیست بوده است.

منابع

- حسن‌زاده کیایی، بهرام. فرهنگ دره‌شوری، بیژن. مجنونیان، هنریک. ۱۳۷۲. پارک ملی گلستان. سازمان حفاظت محیط زیست. تهران. ۱۷۲ ص.
- درویش‌صفت، علی اصغر. اطلس مناطق حفاظت‌شده ایران. ۱۳۸۵. سازمان حفاظت محیط زیست.
- سپاسی، یگانه و فلاحتی، سامره. ۱۳۸۵. کلید اولیه شناسایی موهای پستانداران ایران. پایان‌نامه کارشناسی. دانشکده منابع طبیعی. دانشگاه تهران.
- منصوری، مهین. ۱۳۸۴. بهکده رضوی، گزارش ارائه‌شده به اداره کل حفاظت محیط زیست خراسان شمالی. ۷ ص.

- IUCN 2008. IUCN Red List of Threatened Species. <http://www.redlist.org>.
- Johnson K. G., Wei W., Reid D.G. & Jinchu II. 1993. Food habits of Asiatic leopards (*Panthera pardus fusca*) in Wolong Reserve, Sichuan, China. *Journal of Mammalogy* 74, 646-650.
- Joslin P. 1990. Leopards in Iran. *Typescript*.
- Kiabi B. H., Dareshouri B. F., Ghaemi R. A. & Jahanshahi M. 2002. Population status of the Persian leopard in Iran, *Zoology in the Middle East* 26, 41-47.
- Lukarevsky V., Askerov E. & Hazaryan G. 2004. Condition of the leopard population in the Caucasus. *Beitrage zur Jajd-und Wildforschung* 29, 303-319.
- Sunquist M. E. & Sunquist F. 2002. *Wild Cats of the World*. University of Chicago Press, Ltd. London.
- Woodroffe R. & Ginsberg J. R. 1998. Edge effects and extinction of populations inside protected areas. *Science* 280, 2126-2128.
- Seidensticker J., Sunquist M. E. & McDougal C. 1990. Leopards living at the edge of Royal Chitwan National Park, Nepal. In *Conservation in developing countries: Problems and prospects*. Daniel J. C. & Serrano J. S. (Ed), Bombay Natural History Society, Bombay, pp. 415-423.

* نوشتار حاضر ترجمه‌ای از مقاله زیر است:

Farhadinia, M. S. Nezami, B. Hosseini-Zavarei, F. & Valizadeh, M. 1999. Persistence of Persian leopard in a buffer habitat in northeastern Iran. *Cat News*. 51:34-36.

عکس: فرهادی‌نیا

سیاه گوش اوراسیایی *Lynx lynx* و گرگ خاکستری *Canis lupus* انجام شد.

مجموع واحد تلاش از آغاز مطالعه تا مردادماه ۱۳۸۹، برابر با ۵۱۰ شب/دوربین گذاری بود. تصویر مردادماه ۱۳۸۹ و در ساعت چهار صبح (تصویر ۱) از ایستگاهی که ۳۳ شب از برپایی آن می گذشت، به دست آمد (37°36'N, 41°47'E) این ایستگاه،

در امتداد یک مسیر خاکی قرار داشت که از صخره های خطالرایی کوهی با ارتفاع ۱۷۹۲ متری می گذشت و با دو جامعه گیاهی غالب گون-غلف های یکساله و درمنه-گندمیان پوشیده شده بود. از این ایستگاه، تصاویری از گربه وحشی *Felis silvestris*، گراز *Sus scrofa* و گوسفند وحشی *Ovis (aries) orientalis* نیز به دست آمد بر اساس اطلاعات ما، این نخستین گزارش تایید

شده از حضور رودک اروپایی در پناهگاه حیات وحش انگوران است. اگرچه ردپاهای این گونه در طول رودخانه انگوران چای، در شمال محدوده امن قره بوق مشاهده شده بود. علاوه بر این، لی (۱۹۶۷) نیز بر اساس یک نمونه پوست، این گونه را از حوالی شهر زنجان گزارش کرده بود. گزارش مذکور، از تنها اسناد موجود از یک رودک اروپایی در زیستگاه طبیعی خود در ایران است. در حقیقت، این گونه به ندرت توسط پژوهشگران در کشور دیده شده است و فقدان اطلاعات علمی از آن در ایران، مشابه مقایسه هایی است که توسط پژوهشگران مختلف، پیرامون دانش ما از رودک آسیایی *Meles leucurus* در مقایسه با رودک اروپایی شده است (مانند مورد اک و بویاندلگر ۲۰۱۰).

در کنار سایر اعضای خانواده راسوها، رودک اروپایی در ایران، گونه ای حمایت شده محسوب نمی شود که با توجه به نبود ارزیابی وضعیت جانور در کشور، ممکن است مناسب نباشد. گزارش های تایید نشده پراکنده از حضور این گونه در نقاط جدید، نشان دهنده لزوم نیاز به پیگیری این موارد و به روز کردن نقشه پراکنش این گونه در کشور است. در نهایت، ما اعتقاد داریم که باید پژوهش های اکولوژیکی برای شناخت وضعیت رودک اروپایی در ایران در دستور کار قرار گیرند.

سیاسگزار

گزارش پیش رو، بخشی از پژوهشی است که پیرامون سیاه گوش در منطقه امن پناهگاه حیات وحش انگوران، با حمایت و نظارت اداره کل محیط زیست زنجان و دفتر تنوع زیستی و حیات وحش سازمان محیط زیست، در حال انجام است.

* این مقاله برگردان فارسی از گزارش منتشر شده زیر است:

Moqanaki, E. M. Jafarzadeh, F. Shaer-bafi, E. & Farhadinia, M. S. 2010. First camera-trap record of a European Badger *Meles meles* from Iran. Small Carnivore Conservation 43: 28-29.

تصویر شماره ۱

عکس برداری از رودک اروپایی در ایران*

این گزارش، از تنها اسناد موجود از یک رودک اروپایی در زیستگاه طبیعی خود در ایران است

اولیه پیرامون رودک در ایران توسط لی (۱۹۶۷) منتشر شده که معمولاً بدون تغییر در منابع دیگر، تکرار شده است (هرینگتون و دره شوری ۱۹۷۶، اعتماد ۱۹۸۵، هریسون و بیتز ۱۹۹۱، فیروز ۲۰۰۵، ضیایی ۲۰۰۸). در نهایت، نقشه پراکنشی که در کتاب پستانداران ایران اعتماد (۱۹۸۵) آمده و با استفاده از دوازده گزارش ارائه شده توسط لی (۱۹۶۷) و تنها دو گزارش جدید توسط این نویسنده تهیه شده است، کامل ترین منبع موجود پیش از این از رودک معمولی در ایران است (تصویر ۲). هم چنین، اطلاع کمی از وضعیت کنونی این گونه در ایران در دست است (ضیایی ۲۰۰۸). در معیارهای جهانی، رودک در فهرست «کمترین نگرانی (LC)» اتحادیه جهانی حفاظت (IUCN) قرار دارد (کرانز و همکاران ۲۰۰۸) و در بیشتر قسمت های غربی پالتارکتیک در معرض خطر نیست، اما تفاوت های بسیاری در تراکم این جمعیت های مختلف رودک اروپایی وجود دارد. هم چنین، وضعیت رسمی این گونه در بعضی از کشورهای خاورمیانه نامشخص است (هانکوکس ۱۹۹۰، گریفیتس و توماس ۱۹۹۷، کرانز و همکاران ۲۰۰۸).

محدوده مطالعاتی ما در استان زنجان، شمال غربی ایران (29°36'-43°N, 42°47'-47°E) در محدوده رشته کوه زاگرس، واقع شده بود (تصویر ۱). پناهگاه حیات وحش انگوران با مساحت ۲۹۸ کیلومتر مربع، عمدتاً از مناطق کوهستانی و تپه ماهوری، و بلندی هایی با ارتفاع ۱۲۶۰ تا ۳۳۳۳ متر پوشیده شده است. اقلیم نیمه خشک معتدل این منطقه، ناشی از میانگین بارندگی سالانه ۴۰۰ میلیمتر و دمای ۱۰ درجه سانتی گراد است (درویش صفت ۲۰۰۶). جوامع گیاهی غالب منطقه شامل *Astragalus spp.* (نامشخص ۱۹۹۵)، *Festuca spp.* و گیاهان زراعی می شوند که در بخش غربی پناهگاه قرار دارد، از بهمن ماه ۱۳۸۸، دوربین گذاری های مداوم با استفاده از ۶ تا ۸ دستگاه دوربین تله ای (مدل های DeerCam DC-200 و *StealthCam MC2-GV*) پیرامون

باقر نظامی بلوچی - دو گونه از هشت گونه خرسی که در دنیا زیست می‌کنند، در ایران نیز وجود دارند؛ خرس سیاه آسیایی (*Ursus thibetanus*) و خرس قهوه‌ای (*Ursus arctos*). متاسفانه خرس سیاه در ایران اوضاع مشخص و خوبی ندارد و خرس قهوه‌ای نیز می‌رود تا به سرنوشت خرس سیاه و شاید در آینده نه چندان دور، ببر و شیر ایرانی دچار شود. زیرگونه خرس قهوه‌ای ایران، سوری یا *syriacus* است که نخستین بار توسط دو پژوهشگر با نام‌های ارنبرگ (Ehrenberg) و همپریچ (Hemprich) در قرن ۱۹ میلادی معرفی شد. محدوده پراکنش این گونه، گستره وسیعی از کشور را در امتداد رشته کوه‌های البرز، از آستارا تا شرق گلستان و زاگرس، از آذربایجان تا شیراز به خود اختصاص داده است.

عکس: نظامی

سهم بزرگترین گوشتخوار ایران از حفاظت

در حالی است که روستاییان و دامداران در ایران در اعماق مناطق جنگلی نیز حضور دارند و برخورد آن‌ها با خرس گریزناپذیر است. هم‌چنین از آن‌رو که خرس‌ها در حفاظت از توله‌ها جدی‌تر از سایر پستانداران بزرگ هستند، موجب شده که بارها خرس توله‌دار به انسان حمله کرده و موجب خسارات جانی شود.

خرس‌ها محدوده زیادی را به خود اختصاص می‌دهند به طوری که حداقل گستره خانگی گزارش شده از آن‌ها ۹۳ کیلومتر در آلاسکاست (کالینز ۲۰۰۵). وسعت زیاد گستره خانگی جهت تامین نیاز بالای انرژی، موجب می‌شود که برخورد آن‌ها با انسان نیز بالا باشد و چون معمولاً به فراوانی دیده می‌شوند، اغلب تصور می‌شود که جمعیت بالایی دارند و به دلیل اندازه بزرگ و صدای خرخر بلند هنگام راه رفتن، موجب ترس انسان می‌شوند. مجموعه این عوامل باعث می‌شود که خرس در چشم انسان کم‌اطلاع، حیوان ناپسند و به قول روستاییان «بی‌حیا» به نظر آید.

خرس‌ها نیازی به بینایی و شنوایی قوی ندارند زیرا معمولاً

بزرگ‌ترین گوشتخواران هر اکوسیستم بوده و به جز انسان، دشمن طبیعی عمده‌ای ندارند. درعین حال، به دلیل این اندازه بزرگ و تامین بخش عمده‌ای از نیاز غذایی خود از مواد گیاهی کم‌پروتئین و کم‌چربی، ناچار به صرف بیشتر زمان خود برای یافتن و مصرف مواد غذایی هستند. بر این اساس، به نظر می‌رسد که مجموعه عوامل فوق طی تکامل این جانور، باعث شده که رفته‌رفته بر قدرت بویایی به عنوان ابزار اصلی غذاجویی افزوده شده و از توان بینایی و شنوایی آن‌ها کاسته شود.

برای تضمین بقای خرس‌ها در ایران چه باید کرد؟ نخستین گام برای حفاظت از خرس‌ها در ایران، حفظ زیستگاه‌های آن‌هاست که این امر توسط سازمان حفاظت محیط زیست و با همکاری جوامع محلی امکان‌پذیر می‌شود. خوشبختانه اخیراً سازمان حفاظت محیط زیست توجه جدی‌تری به این گونه نموده و خرس را از گونه‌های شاخص برای پژوهش و حفاظت به شمار آورده است. در این راستا، راهکارهای زیر نیز به دست پژوهشگران و دانشجویان قابل اجراست:

- تعیین مناطق حساس زادآوری ماده‌ها؛ این مناطق که منبع مهمی برای جمعیت‌های خرس محسوب می‌شوند (سونسون و همکاران ۱۹۹۴)، نقش مهمی در بازسازی جمعیت آن‌ها دارند.
- توجه جدی‌تر به این گونه به عنوان بزرگترین گوشتخوار ایران و گونه پرچم برای حفاظت
- آموزش و تنویر افکار عمومی و ارتقای سطح آگاهی مردم که از مهم‌ترین بخش‌ها برای تضمین بقای هر یک از گونه‌ها در کشور است. در ایران، مردم کم‌تر با حیات وحش آشنا بوده و عموماً شکار گوشتخواران، نه برای به‌دست آوردن گوشت و یا پوست آن‌ها بلکه برای تفریح و یا به دلیل تخریب محصولات و یا از بین بردن دام‌های اهلی صورت می‌گیرد.
- ارزیابی نگرش مردم محلی نسبت به گونه که این امر با استفاده از پرسشنامه‌های علمی، کمک زیادی در شناسایی مشکلات و آموزش می‌کند.
- تشویق دانشجویان برای پژوهش و انتخاب پایان‌نامه‌های خود در زمینه ابعاد مختلف مرتبط با این گونه.

نیز گروهی از پژوهشگران به بررسی وضعیت خرس قهوه‌ای در این استان پرداختند (اسماعیلی و کمی ۱۳۸۴). در ادامه، فرهادی‌نیا و همکاران (۲۰۱۰) به ارائه وضعیت کلی خرس قهوه‌ای در کنفرانس بین‌المللی خرس در گرجستان و نظامی و همکاران (۲۰۱۰) نیز در قالب مقاله دیگری به تشریح بوم‌شناسی این گونه در شمال ایران پرداختند. به علاوه، ۲ مقاله دیگر در زمینه عوامل تهدید خرس قهوه‌ای (فارسی) و پارامترهای جمعیت‌شناختی خرس قهوه‌ای در محدوده البرز (انگلیسی) به تازگی توسط همین گروه در دست انتشار است. هم‌چنین مطالعات مقدماتی در زمینه بوم‌شناسی و وضعیت خرس قهوه‌ای در منطقه حفاظت‌شده قرخود و برخی دیگر از زیستگاه‌های حاشیه‌ای پارک ملی گلستان صورت گرفته‌است.

وضعیت خرس قهوه‌ای در ایران

بر اساس پژوهش‌های منتشرشده در سال ۲۰۱۰، حضور خرس قهوه‌ای در ۱۶ استان کشور (بدون در نظر گرفتن استان تازه‌متصرف البرز) مسلم شده و در ۵ استان دیگر نیازمند مطالعات بیشتر و تایید است. خرس‌های قهوه‌ای، دارای دو محدوده پراکنش اصلی هستند که در امتداد رشته‌کوه‌های البرز و زاگرس در شمال و غرب کشور امتداد یافته است. هم‌چنین جمعیت البرزی خرس قهوه‌ای که جمعیت بزرگتری را نسبت به زاگرس به خود اختصاص داده است، به زحمت به ۵۰۰ تا ۱۰۰۰ خرس می‌رسد (گوتلب و ضیایی ۱۹۹۹).

بالای جان خرس‌ها

به جرئت می‌توان گفت کم‌تر گونه‌ای در کشور وجود دارد که به اندازه خرس، باورهای غلط به جمعیت آن آسیب زده باشد. از التیام‌بخشی مفاصل و درد استخوان توسط چربی خرس گرفته تا خاصیت دارویی زبان، صفرا و گوشت آن و عقایدی هم‌چون نامردی خرس در بین حیوانات که به شدت موجبات آسیب بر جمعیت آن را فراهم کرده است. اندازه بزرگ این جانور موجب شده که نیازهای غذایی و زیستگاهی زیادی داشته باشد و حتی در زمان خواب زمستانی نیز وسعت زیادی از جنگل را به خود اختصاص دهد. در بریتیش کلمبیای کانادا، لانه‌های خرس‌های گریزلی از هم حداقل ۲/۴ کیلومتر فاصله دارند (کارنیه‌لو و همکاران ۲۰۰۵) و این

متاسفانه جمعیت بزرگترین گوشتخوار کشور به شکل روزافزونی در حال کاهش بوده و تا به حال کم‌تر مورد توجه قرار گرفته است. هر ساله تعداد زیادی از این جانور توسط مردم و شکارچیان در مناطق مختلف کشور، به بهانه حل مشکلات ناشی از این گونه، کشته می‌شوند.

این در حالی است که شاید کم‌تر گونه‌ای را بتوان یافت که مانند خرس به عنوان یک گونه پرچم، برای حفاظت از حیات وحش و تنوع زیستی مناسب باشد (دی نورماندی و همکاران ۲۰۰۱). جانوری که نیازهای زیستگاهی زیادی دارد و در غالب این نیازها و در سایه حفاظت از آن، می‌توان گونه‌های زیادی را حفاظت کرد. از این‌رو، توجه به حفاظت کارآمدتر از این گونه نه تنها برای خرس قهوه‌ای، بلکه برای طیف وسیعی از گونه‌های حفاظت‌شده‌ای که معمولاً در زیستگاه‌های آن هم‌بوم هستند - مانند پلنگ ایرانی، سیاه‌گوش، شوکا، مرال و غیره - مؤثر خواهد بود.

نخستین گام‌ها برای شناخت خرس قهوه‌ای در

ایران

شکاف بزرگی از اطلاعات پیرامون جمعیت خرس قهوه‌ای ایران در سطح جهانی وجود دارد (سروهین و همکاران ۱۹۹۹، سونسون و همکاران ۲۰۰۰ و زدروسر و همکاران ۲۰۰۱). در مطالعات بررسی وضعیت و اقدامات حفاظتی خرس‌ها در اتحادیه جهانی حفاظت، برای خرس قهوه‌ای ایران تنها به ذکر این جمله اکتفا شده است که «جمعیت آن کوچک است و هیچ‌گونه اطلاعاتی در ارتباط با آن وجود ندارد.» (سروهین و همکاران ۱۹۹۹).

خرس قهوه‌ای، مانند بسیاری از گوشتخواران دیگر ایران، تا سال‌های اخیر کم‌تر مورد توجه قرار گرفته و پژوهش‌های دامنه‌دار بوم‌شناختی درباره آن انجام نگرفته بود. تا سال‌ها پیش و در حالی که پژوهش‌های گسترده‌ای پیرامون هشت گونه خرس در دنیا در حال اجرا بودند، دانسته‌های ما شامل تعیین نقشه پراکنش دو گونه خرس توسط هرینگتون و دره شوری (۱۳۵۵)، اعتماد (۱۳۶۴) و پس از آن گوتلب و ضیایی (۱۹۹۹) بود. هم‌چنین ضیایی (۱۳۷۵ و ۱۳۸۷) به بیان اطلاعاتی درباره این دو گونه در کشور پرداخته بود. گام‌های بعدی برای درک بهتر خرس قهوه‌ای، از سال ۱۳۸۵ در منطقه حفاظت‌شده البرز مرکزی شمالی استان مازندران برداشته شد (رجوع شود به فرهادی‌نیا و نظامی ۱۳۸۷). نظامی (۱۳۸۷) و عطایی (۱۳۸۸) نیز پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد خود را درباره ابعاد مختلف بوم‌شناختی این گونه در حوزه البرز به پایان رساندند. در استان فارس

با محیطبانان

از گوشه و کنار چه خبر

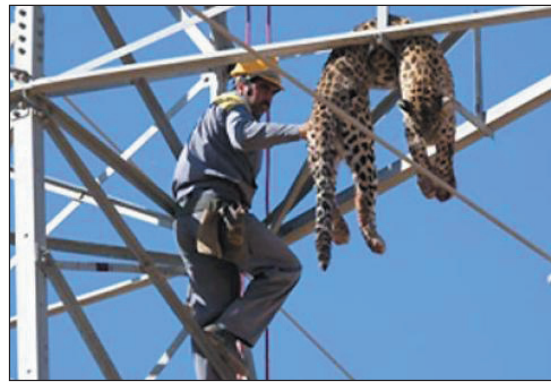
۴ «پارک ملی سیاهکوه» شاهد امیدوارکننده‌ترین خبرهای سال ۱۳۸۹، از یوزپلنگ در ایران بود. در طول پاییز سال گذشته و در چندین نوبت جداگانه، از یک خانواده چهار نفری و یک خانواده سه نفری یوز (مادر و توله‌ها) توسط محیطبانان این منطقه عکس‌برداری و فیلم‌برداری شد. هم‌چنین به گفته اداره محیط زیست اردکان، دو یوز بالغ دیگر نیز در این مدت در منطقه مشاهده شده‌اند که بر این اساس، حداقل ۹ یوز در پارک ملی و منطقه حفاظت‌شده سیاهکوه، طی پاییز ۸۹ حضور داشته‌اند. بر همین اساس، بررسی‌های کارشناسان پروژه حفاظت از یوزپلنگ آسیایی و اداره کل محیط زیست یزد نشان می‌دهد که یوز ماده‌ای که با سه توله‌اش در پارک ملی سیاهکوه عکس‌برداری شده‌است، همان یوز ماده‌ای است که پیش از این، در آذرماه ۸۸ به صورت تنها در «پناهگاه حیات وحش دره‌انجیر» عکس‌برداری شده‌بود. این یافته، مهاجرت بیش از ۱۵۰ کیلومتری جانور بین این دو زیستگاه مهم یوزپلنگ در ایران را نشان می‌دهد.

۵ عضو هیئت مؤسسان انجمن یوزپلنگ ایرانی، به عنوان «برترین جوان ایرانی در زمینه محیط زیست و منابع طبیعی» در سال ۱۳۸۹ برگزیده‌شد. در نخستین دوره «جشنواره جوان ایرانی»، بیش از ۴۱۰۰ نفر در بخش کشاورزی و روستایی جوان این جشنواره شرکت نمودند که در نهایت، سه نفر از فعالان حوزه محیط زیست به عنوان نفرات برتر در حوزه منابع طبیعی و محیط زیست معرفی شدند. محمدصادق فرهادی‌نیا، حسین امیرعبدالهیان و مسلم مومنی نفرات اول تا سوم در این رشته بودند.

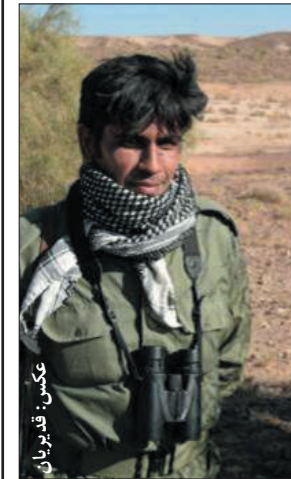
۶ پلنگ ایرانی یکی از گونه‌های شاخص حوزه قفقاز محسوب می‌شود و در سالهای اخیر تلاشهای فراوانی در کشورهای ارمنستان، آذربایجان، گرجستان، ترکیه و روسیه برای مطالعه درخصوص این گونه و حفاظت از آن در قالب برنامه‌های منطقه‌ای صورت گرفت. لیکن در این سالها ایران همواره از این چرخه به دور بوده و عمده تلاشها و منابع در سایر کشورها مصرف گردیده است. درحال حاضر، نزدیک به دو سال از مشاهده آخرین نشانه مستدل دال برحضور پلنگ خارج از مرزهای ایران در حوزه کشورهای فوق می‌گذرد و از این رو، اتحادیه جهانی حفاظت و بنیاد حفاظت از حیات وحش قفقاز به صورت رسمی از ایران به عنوان آخرین سنگرگاه پلنگ در قفقاز نام می‌برند. از اسفند ۱۳۸۹ و به دنبال نشست رسمی ارزیابی وضعیت حفاظت پلنگ در قفقاز در استانبول ترکیه، ایران تلاش می‌کند نقش مؤثری برای حفظ این جانور در شمال غربی خود ایفا نماید.

۱ طی سال ۱۳۸۹، درمجموع ۲۵ پلنگ مختلف در سرتاسر کشور توسط انسان کشته شدند که نسبت به سال ۱۳۸۸ کاهش یافته است، ولی همچنان بالاترین آمار تلفات پلنگ در کل کشورهای حوزه خاورمیانه محسوب می‌گردد. البته یک دلیل مهم برای این حقیقت وجود بیشترین جمعیت پلنگ در ایران نسبت به سایر کشورهای منطقه می‌باشد. در این خصوص، استانها شمالی و شمال شرقی کشور همچنان بیشترین آمار را به خود اختصاص داده‌اند. انجمن یوزپلنگ ایرانی از سال ۱۳۸۰ اقدام به راه اندازی و بروزرسانی بانک اطلاعات تلفات پلنگ در ایران نموده تا براساس آن بتوان اقدامات حفاظتی مناسب ارائه داد.

۲ با وجود گذشت یک سال و نیم از آخرین خبر تایید شده از حضور درنای سیبری در ایران و در حالی که به نظر می‌رسید این گونه در ایران کاملاً منقرض شده باشد، اداره کل محیط زیست مازندران در اوایل آبان ماه سال ۸۹، از بازگشت این پرنده نادر در دامگاه داران فریدون کنار خبر داد. بر اساس گزارش‌های ارسالی، عبدالله دادببین - محیط بان سابق سازمان حفاظت محیط زیست و از دامگاه داران منطقه فریدون کنار - نخستین کسی بود که مردم محلی را در جریان آمدن درنای سیبری قرار داد. در اواخر آذرماه سال ۸۸ نیز برخی گزارش‌های غیر رسمی از مشاهده درنای سیبری در دامگاه‌های «سرخ رود» و «ازباران» خبر می‌داد که به تایید کارشناسان محیط زیست نرسید.

۳ در دو رویداد جداگانه و در مردادماه و آبان‌ماه سال گذشته، یک مادر و دو توله یوزپلنگ در جاده تهران-مشهد، نزدیک به شمال ذخیره‌گاه بیوسفری توران و یک یوز نر در جاده ترانزیت یزد-بندرعباس در منطقه حفاظت‌شده کالمند-بهداران، بر اثر برخورد با خودروهای عبوری کشته شدند. البته علت مرگ یوز کالمند هنوز در دست بررسی است و احتمال کشته‌شدن آن به وسیله گلوله نیز مطرح شده‌است. علیرضا جورابچیان - مدیر پروژه حفاظت از یوزپلنگ آسیایی - با ابراز تأسف از این واقعه ابراز داشت: متأسفانه در هشت سال گذشته، هفت یوزپلنگ در جاده‌های ایران در استان‌های یزد و کرمان کشته شدند که با احتساب سه یوز توران، شمار تلفات یوزپلنگ‌ها در جاده‌های کشور به ۱۰ فرد رسید. پارک ملی توران، بیشترین مشاهدات یوز در ایران را به خود اختصاص داده‌است.

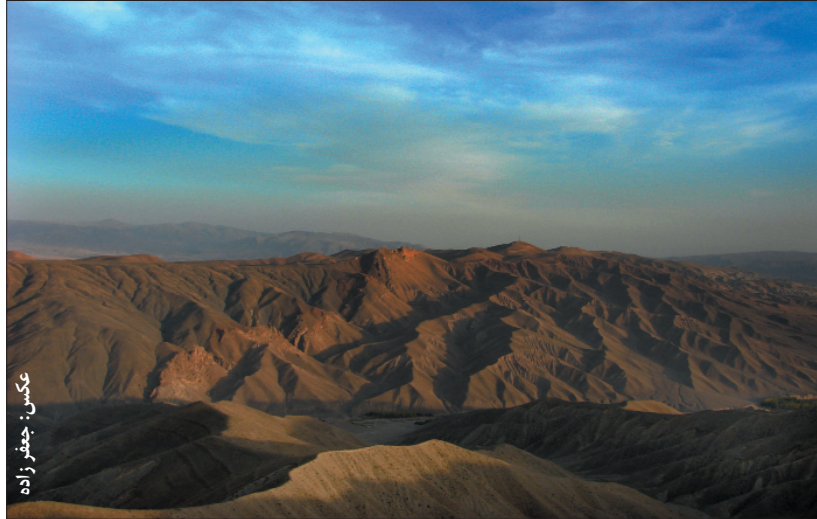

«مرتضی خورشیدی» از محیطبانان باتجربه و سخت‌کوش پارک ملی کویر در استان سمنان است. او با وجود این که تنها ۳۲ سال سن دارد، بیش از ۱۱ سال است که به عنوان محیطبان در مناطق این استان خدمت می‌کند. خورشیدی، متاهل و دارای یک فرزند کوچک است و به گفته خودش، بعد از تحصیل، بلافاصله محیطبان شده است. او هم‌چنین در ابتدا مدتی را در منطقه خوش‌بیلاق شاهرود گذرانده ولی در حال حاضر، به حفظ و حراست از محیط طبیعی و حیات وحش کم‌نظیر پارک ملی کویر مشغول است. خورشیدی از رکوردداران مشاهده یوز در بین محیطبانان زیستگاه‌های این جانور در خطر انقراض به شمار می‌رود که تاکنون، بیش از ۲۰ نوبت مشاهده یوز و پلنگ داشته‌است. او خاطرات زیادی از مشاهدات حیات وحش منطقه دارد و حتی در فروردین‌ماه سال ۱۳۸۲، چهار یوز را با هم دیده‌است. او همه جانوران را جذاب می‌داند ولی به پلنگ و به‌ویژه یوز، علاقه بیشتری دارد. خورشیدی در یکی دیگر از مشاهده‌های یوز خود در فروردین ۸۰، با دوربین دو چشمی از فاصله حدود ۴۰۰ متری، یک یوز را در دشت شکراب دیده که در تعقیب جیبرها بوده‌است و توانسته تا فاصله بسیار کمی به واقعه نزدیک شود. از صحنه‌های ماندگار دیگری که او به خاطر دارد، زایمان چند ساعته یک بز است که از فاصله حدود ۵۰ متری، شاهد آن بوده. به گفته خورشیدی، در پارک ملی کویر اول باید علاقه داشته باشی چون با جاهای دیگر فرق می‌کند و شرایط کاری سخت است. تابستان‌های بسیار گرم و زمستان‌های سرد کویری، اگر علاقه نباشد، نمی‌توان دوام آورد و بعد از مدتی این کار را رها می‌کنی. او ارتباط محیطبانان با مردم پیرامون منطقه را در کل خوب می‌داند چون کار آن‌ها به نحوی است که باید با قشرهای مختلفی معاشرت داشته باشند. خورشیدی، درگیری‌های زیادی با متخلفان و شکارچی‌های غیر مجاز داشته‌و در این راه، صدماتی را نیز تجربه کرده‌است. در یکی از این وقایع که زمستان ۱۳۸۱ روی داده‌است، چهار دستگاه موتور تریل ۴۰۰ را که وارد منطقه شده‌بودند، به همراه یکی دیگر از محیطبانان منطقه، سه شبانه‌روز با وجود بارندگی و از روی رد آن‌ها تعقیب می‌کنند. سرانجام در صبح روز چهارم، موفق می‌شوند چهار نفر متخلف مسلح را با دو دستگاه موتور بگیرند و دو دستگاه موتور دیگر نیز فرار می‌کنند. از متخلفان، پنج لاشه شکار شامل دو عدد پازن، دو عدد بز و یک بزغاله نیز ضبط می‌شود که آن سال در دادگاه، حدود یک و نیم میلیون تومان جریمه می‌شوند. با این وجود، خورشیدی اعتقاد دارد که حمایت دادگستری در چنین پرونده‌هایی کم است و در حال حاضر، چند پرونده دیگر وجود دارد که متخلف را با تفنگ و لاشه جانور شکارشده دستگیر کرده‌اند و در حالی که رای دادگاه هم صادر شده‌است، هنوز جریمه‌ای پرداخت نشده یا پرونده دیگری که بعد از گذشت چهار سال، هنوز حکم آن اجرا نشده است. به گفته او، یکی از مشکلات پارک ملی کویر آن است که اطلاع‌رسانی خوبی در مورد منطقه و حیات وحش آن صورت نگرفته‌است. هم‌چنین، امکانات کافی برای مأمورانی که مسئول حراست از چنین محدوده وسیع و دورافتاده‌ای هستند، فراهم نیست که تاکنون بیشترین ضربه را به پارک زده‌است. خورشیدی، با وجود داشتن دیپلم کشاورزی و بیش از ۱۱ سال سابقه کاری، هنوز از محیطبانان قراردادی به شمار می‌رود که وضعیت دریافت حقوق آن‌ها در بیشتر مواقع، دارای مشکل است و باعث شده که خانواده‌اش نیز از شغلش راضی نباشند. او امیدوار است که با تغییر از حالت قراردادی، از بلا تکلیفی خارج شود چون در این شرایط سخت، یک محیطبان نمی‌داند که تا چه زمان بر سر کار خواهد ماند و بیرونش نمی‌کنند.

در «پناهگاه حیات وحش انگوران» کلید خورد: نخستین پژوهش پیرامون سیاه‌گوش در ایران

نخستین بار در ایران

انجمن یوزپلنگ ایرانی در راستای پژوهش‌های خود برای شناخت وضعیت زیستی گوستخواران ایران، برای نخستین بار در کشور به طراحی و اجرای برنامه پژوهشی به منظور بررسی بوم‌شناختی سیاه‌گوش در پناهگاه حیات وحش انگوران اقدام نمود. در این راستا و پس از مطالعات مقدماتی، این انجمن با همکاری دفتر تنوع زیستی و حیات وحش سازمان حفاظت محیط زیست و اداره کل حفاظت محیط زیست استان زنجان، از بهمن ماه ۱۳۸۸ مطالعات میدانی خود را در منطقه مذکور آغاز نموده‌است. با توجه به ویژگی‌های رفتاری این گونه، وسعت منطقه امن مورد مطالعه و تهدیدهای پیش روی زیستگاه جانور، مدل‌سازی جمعیت جانور بر اساس طعمه‌های بالقوه آن در کنار استفاده از

عکس: جعفرزاده

۱۳۸۶ و توسط محیط‌بانان این منطقه به دست آمده که از تغذیه دو سیاه‌گوش از یک میث فیلم‌برداری شده‌است. این فیلم را باید مهم‌ترین سند ثبت‌شده از سیاه‌گوش در کشور دانست. هرچند مناطق تحت حفاظت مذکور را مجموعه عواملی مورد تهدید قرار داده که کاهش قابل تامل جمعیت سم‌داران وحشی طی چند سال گذشته یکی از پیامدهای آن به شمار می‌رود، به نظر می‌رسد که منطقه امن پناهگاه حیات وحش انگوران، محل مناسبی برای آغاز نخستین پژوهش در رابطه با این گونه پنهان کار باشد.

عکس: دوربین تله‌ای انجمن یوزپلنگ ایرانی

دوربین‌های تله‌ای در برنامه قرار گرفته‌است. در این بین، به رقبای احتمالی سیاه‌گوش در منطقه و عوامل محدودکننده حضور آن با توجه به مطالعات صورت‌گرفته در دنیا توجه ویژه بوده‌است. هم‌چنین نگرش جوامع محلی ساکن در پیرامون و داخل زیستگاه جانور نیز مورد بررسی قرار خواهد گرفت. نتایج اولیه دوربین‌گذاری‌ها و برآورد طعمه‌های احتمالی جانور در منطقه مورد مطالعه، نشان از وجود جمعیت‌های گذرا و از هم‌گسیخته گوستخواران بزرگ دارد. هم‌چنین در این بین، تنوع زیستی قابل توجهی در منطقه به ثبت رسیده‌است که عکس‌برداری از گرگ ملانیستیک (مورف کاملاً سیاه) و رودک معمولی برای نخستین بار در کشور در این زمره هستند. این پروژه تحقیقاتی، در طول ماه‌های آینده ادامه خواهد داشت که امید است نتایج آن در درک بهتر ما از وضعیت سیاه‌گوش - به‌ویژه در داخل زیستگاه‌های تحت فشار انسانی - بسیار مفید باشد. با در نظر گرفتن آن که این پژوهش، نخستین تجربه مطالعاتی درباره سیاه‌گوش در کشور است و از آن‌جا که ایران کشور پهناور و با شرایط زیستگاهی متفاوت است، چنین پژوهش‌هایی پیرامون سیاه‌گوش در سطح ملی نیازمند پروژه‌های تحقیقاتی بیشتری است تا با اتکا بر آن‌ها بتوان برنامه‌های حفاظتی این گونه با ارزش را تدوین و مورد اجرا قرار داد.

گروه پژوهش: فرشید جعفرزاده - در بین گربه‌سانان، سیاه‌گوش (لینکس) دارای برخی ویژگی‌های ظاهری است که آن را با سایر هم‌خانواده‌های خود متفاوت می‌سازد. در دنیا، تاکنون چهار گونه سیاه‌گوش شناسایی شده‌اند که سیاه‌گوش اوراسیایی (*Lynx lynx*) با پراکنشی در امتداد دو قاره اروپا و آسیا، در ایران نیز حضور دارد. در بین هشت گونه گربه‌سانی که هنوز در ایران وجود دارند، سیاه‌گوش بعد از پلنگ و یوزپلنگ، سومین گربه‌سان ایران از نظر اندازه به شمار می‌رود. این جانور از نظر حفاظتی و بر اساس طبقه‌بندی‌های اتحادیه جهانی حفاظت (IUCN)، در سطح کم‌ترین نگرانی قرار گرفته‌است. این در حالی است که بین جمعیت‌های مختلف این گونه، به‌ویژه در غرب آسیا

تفاوت‌های فراوانی وجود دارد. از نظر سازمان حفاظت محیط زیست ایران، سیاه‌گوش یک گونه «حمایت‌شده» به شمار می‌رود؛ هرچند که اطلاعات بسیار اندکی درباره وضعیت زیستی و حفاظتی آن در کشور وجود دارد. به نظر می‌رسد محدوده پراکنش سیاه‌گوش در ایران عمدتاً در امتداد رشته‌کوه البرز و شمال غرب کشور باشد ولی در واقع تا به امروز، هیچ پژوهشی پیرامون سیاه‌گوش در کشور صورت نگرفته و دانش ما از آن بسیار اندک و ناچیز است. این در حالی است که در بسیاری از کشورهای اروپایی، فعالیت‌های پژوهشی دامنه‌دار بسیاری در رابطه با این گونه و طعمه‌های آن به انجام رسیده و برنامه‌های معرفی مجدد این گربه‌سان به زیستگاه‌های گذشته‌اش در اروپا، از مهم‌ترین برنامه‌های معرفی مجدد یک گونه در دنیا به شمار می‌رود و در این راستا اطلاعات ارزشمندی در رابطه با ویژگی‌های زیستی این جانور به دست آمده‌است.

پناهگاه حیات وحش انگوران، استان زنجان

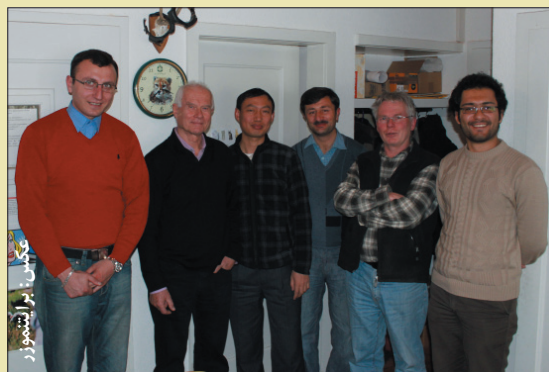
پناهگاه حیات وحش و منطقه حفاظت‌شده انگوران در غرب استان زنجان از نقاط معدودی است که در طول چند سال گذشته، گزارش‌های قابل تاملی از مشاهده سیاه‌گوش در آن وجود دارد. تنها فیلم موجود و یکی از تصاویر معدود این گربه‌سان نادر در داخل زیستگاه‌های کشور، در سال

گزارش شرکت در «دوره حفاظت گربه‌سانان ۲۰۱۰»

گامی به جلو برای توانمندسازی متخصصان حفاظت از گربه‌سانان

۴. آموزش عملی: پایش‌های صحرائی، دوربین‌گذاری، تله‌گذاری و زنده‌گیری گربه‌سانان برای اهداف تله‌متری، تجزیه و تحلیل داده‌ها، گزارش‌دهی و ارائه برنامه این دوره توسط متخصصان موسسه KORA و مدیران CatSG (دکتر اورس و کریستین برایتنموزر)، در یک فضای مشارکتی استخراج شده بود. هم‌چنین، بازدید از مکان‌های مهم مدیریتی محیط زیست و تنوع زیستی کشور میزبان، شامل وزارت محیط زیست فدرال سوئیس، دانشگاه برن، موزه تاریخ طبیعی و باغ وحش برن از دیگر برنامه‌ها بود. در پایان، زمینه‌سازی‌ها برای تشکیل شبکه‌ای به منظور پایش سیاه‌گوش در آسیا انجام پذیرفت و دستاوردهای دوره مورد بحث قرار گرفت.

با در نظر گرفتن اهمیت چنین برنامه‌هایی در حفاظت از سیاه‌گوش و سایر گربه‌سانان آسیا، این دوره را می‌توان یک تلاش مهم و «گامی به جلو برای توانمندسازی متخصصان حفاظت از گربه‌سانان» تفسیر کرد. گزارشی از این برنامه در شماره بهار ۲۰۱۰ مجله تخصصی گربه‌سانان IUCN انتشار یافته‌است که علاقمندان می‌توانند به آن مراجعه کنند.

عکس: برایتنموزر

ظاهر جداگانه اما از درون پیوسته، دنبال شد:

۱. زیست‌شناسی و بوم‌شناسی گربه‌سانان با نگاهی ویژه به سیاه‌گوش شامل ژنتیک، بیماری‌ها، حفاظت و مدیریت
۲. برنامه‌ریزی حفاظتی: برنامه‌ریزی و تهیه نقشه راه برای حفاظت گونه‌ها، اجرا و کنترل برنامه‌های حفاظتی، گزارش وضعیت و پایش‌های اولیه، ترسیم پروژه و گزارش‌دهی
۳. پایش: پایش در مقیاس‌های متوسط و بزرگ، پایش کمی (صید-صید مجدد)

گروه پژوهش: با در نظر گرفتن لزوم ارتقاء مهارت‌های پژوهشگران جوانی که در حوزه حفاظت از گربه‌سانان دنیا فعالیت می‌کنند و هم‌چنین، کاستن از فاصله‌های موجود در توانمندی‌ها برای انجام پژوهش پیرامون این گونه‌ها، گروه متخصصان گربه‌سانان اتحادیه جهانی حفاظت (CatSG)، یک دوره سه‌هفته‌ای پیرامون حفاظت گربه‌سانان برگزار کرد. این برنامه در بهمن و اسفندماه ۱۳۸۸، با میزبانی موسسه KORA در کشور سوئیس و حمایت CatSG، برگزار شد. چهار شرکت‌کننده این دوره از کشورهای مهم حوزه تنوع زیستی و گربه‌سانان در آسیا انتخاب شده‌بودند که شامل پژوهشگرانی از چین (دپارتمان جانورشناسی، دانشگاه جنگل‌داری پکن)، پاکستان (WWF پاکستان و شبکه بین‌المللی پلنگ برفی یا SLT)، گرجستان (پارک ملی بورخومی-کاراگالی) و ایران (احسان محمدی مقانکی از انجمن یوزپلنگ ایرانی) بودند.

این دوره برای پاسخ‌دادن به نیازهای پژوهشگران جوان، بر روی جنبه‌های تئوری، برنامه‌ریزی، حفاظت و مدیریت گربه‌سانان، با تاکید بر پایش و حفاظت از سیاه‌گوش (لینکس) اوراسیایی تمرکز داشت و در چهار بخش در

نوزدهمین کنفرانس بین المللی مدیریت و حفاظت خرس ها در گرجستان برگزار شد؛ معرفی برنامه های مطالعاتی خرس های ایران برای نخستین بار

گروه پژوهش: نوزدهمین کنفرانس بین المللی مدیریت و حفاظت خرس ها از ۲۶ تا ۳۱ اردیبهشت ماه ۸۹ در شهر تفلیس گرجستان برگزار شد. این کنفرانس معتبر علمی که هر دو یا سه سال یک بار و توسط «کارگروه بین المللی مدیریت و پژوهش خرس ها (IBA)» برگزار می شود، میزبان برترین متخصصان هشت گونه خرس از سراسر دنیاست. دوره قبلی این سمینار در کشور مکزیک برگزار شده و این دوره به دلیل تنش های پیش آمده بین دولت گرجستان و روسیه در سال ۲۰۰۸، به تعویق افتاده بود.

در این دوره، بیش از ۶۰ نفر از متخصصان خرس سراسر جهان شرکت کرده بودند که به ارائه آخرین دستاوردها و پژوهش های انجام گرفته پیرامون هشت گونه خرس دنیا پرداختند. «باقر نظامی» و «محمدصادق فرهادی نیا» نیز از انجمن یوزپلنگ ایرانی در این دوره شرکت داشتند و به ارائه دو مقاله در قالب پوستر، پیرامون خرس قهوه ای در ایران پرداختند. مقاله های ارائه شده، اولین مطالعات در زمینه بوم شناسی خرس های ایران است که مورد توجه حاضران در کنفرانس قرار گرفت. «بررسی پراکنش و وضعیت خرس قهوه ای در ایران» و «نخستین مطالعه بوم شناختی خرس قهوه ای در ایران» عنوان های دو مقاله ارائه شده در این همایش بودند. بر اساس مطالعه نخست، حداقل ۱۰۸ منطقه در ۲۲ استان کشور، زیستگاه قطعی خرس قهوه ای است و آخرین نقشه پراکنش این گونه در کشور نیز ارائه شده است. همچنین عوامل تهدید، تعارض های موجود، وضعیت و مدیریت خرس قهوه ای در ایران نیز مورد بحث قرار گرفته است. در مقاله دوم که حاصل بیش از چهار سال مطالعه در محدوده شمالی منطقه حفاظت شده البرز مرکزی است، مباحثی مانند زادآوری، ترکیب جمعیتی، عوامل تهدید و نقش زیستگاه های حاشیه ای این

گونه در محدوده مطالعاتی مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین در این مقالات به سازمان حفاظت محیط زیست توصیه شده است تا وضعیت حفاظتی این گونه را در زیستگاه هایش مورد بررسی قرار داده و تجهیزات حفاظتی و امکان مطالعات اکولوژیک گونه را افزایش دهد.

لازم به ذکر است IBA، بدنه اصلی گروه متخصصان خرس ها (BSG) را تشکیل می دهد که از فعال ترین کارگروه های تخصصی اتحادیه جهانی حفاظت (IUCN) است. این نهاد غیر دولتی، بیش از ۵۵۰ عضو از پنجاه کشور جهان دارد که متأسفانه تا پیش از این، هیچ عضوی از ایران در آن حضور نداشته است. خوشبختانه یکی از دستاوردهای دیگر این حضور، به عضویت درآمدن این دو پژوهشگر انجمن یوزپلنگ ایرانی در IBA بود.

دکتر فان مانن - رئیس این کارگروه - طی یک سخنرانی در مراسم پایانی همایش، این کنفرانس را یکی از بهترین نمونه های خود در طول ۲۰ سال گذشته دانست که محیط بی نظیری در آن برای انتقال تجربیات و افزایش دانش عمومی پیرامون بسیاری از گونه های خرس دنیا و حتی جمعیت های گوناگون برخی گونه ها مانند خرس قهوه ای فراهم آمده بود.

1. Farhadinia, M. S. Nezami, B. Valizadeh, P. & Bahmanpour, A. 2010. Distribution & Status of Brown Bear *Ursus arctos* in Iran. Proceedings of 19th International Conference on Bear Research and Management in Tbilisi, Georgia.

2. Nezami, B. Farhadinia, M. S. Sinakaei, Y. & Nosrati, M. 2010. The First Ecological Study on Brown Bear *Ursus arctos* in Iran: Central Alborz Protected Area. Proceedings of 19th International Conference on Bear Research and Management in Tbilisi, Georgia.

حضور در چهارمین دوره جایزه بین المللی برترین متخصص جوان حیات وحش

که در فروردین ۱۳۹۰ در کشور هلند برگزار گردید، محمدصادق فرهادی نیا به عنوان یکی از دو سخنران ویژه به ایراد سخنرانی درخصوص حفاظت از حیات وحش پرداخت.

به دعوت مؤسسه "آینده ای برای طبیعت" از طرف انجمن یوزپلنگ ایرانی نماینده ای برای شرکت در چهارمین دوره اهدای جوایز این مؤسسه به برترین متخصصین جوان حیات وحش در دنیا دعوت شد. در این مراسم

تندر صنعت حامی تندر طبیعت

در روزهای ۲۵ و ۲۶ شهریور ماه ۸۹ در پارک ارم برگزار گردید شرکت نمود. همچنین دو دستگاه رهیاب، ۴۰۰۰ برگ پوستر، بیش از ۳۰۰ حلقه CD آموزشی را تکثیر و در اختیار انجمن قرار داد. علاوه بر این می توان به چاپ و تکثیر این شماره یوزنامه در تیراژ ۳۰۰۰ نسخه اشاره کرد. گفتنی است محمدصادق فرهادی نیا معاون مدیرعامل در تولید خودرو تندر در رابطه با گسترش همکاری ها در آینده نزدیک ابراز امیدواری کرد.

معاونت گروه تندر ایران خودرو در سالی که گذشت در جشنواره روز یوز در تاریخ ۲۵ و ۲۶ شهریور ماه حضوری فعال داشت، در اولین مرحله از این همکاری، CD های آموزشی تهیه شده توسط انجمن را تکثیر و در چندین مرحله به خریداران خودرو تندر، کارکنان شرکت ایران خودرو و مدعوین حاضر در جشنواره های این معاونت که در شهرداری منطقه ۲۲ تهران برگزار گردید، اهداء نمود و همچنین در مراسم روز حفاظت از یوزپلنگ ایرانی که

یوزنامه، خبرنامه داخلی انجمن یوزپلنگ ایرانی است که برای اطلاع رسانی پیرامون فعالیت های این انجمن درباره یوزپلنگ و سایر گونه های حیات وحش در کشور تهیه و توزیع می گردد. نهایت تلاش هیئت تحریریه بر آن است تا این خبرنامه را به صورت دوفصل نامه در اختیار دانشجویان، استادان، کارشناسان، مدیران، محیط بانان و علاقه مندان قرار داده و در این راه، نیازمند همیاری و همفکری شما هستیم.

سردبیر:

احسان محمدی مقانکی

صفحه آرایی:

حمیدرضا میرزاده

همکاران این شماره:

محمدصادق فرهادی نیا

مرتضی اسلامی دهکردی

فتح الله امیری

کامبیز برادرانی

یاسمن حسن بیگی

فاطمه حسینی زورانی

مجتبی رمزی

صفورا زوران حسینی

باقر نظامی

المیرا شرعرافی

فرشید جعفرزاده

چاپ:

گروه صنعتی ایران خودرو

انجمن یوزپلنگ ایرانی، یک سازمان غیر دولتی زیست محیطی، مستقل و غیر انتفاعی است که از سال ۱۳۸۰ برای حفظ آخرین بازمانده های یوزپلنگ ایرانی فعالیت می کند. اهداف این انجمن عبارتند از:

۱) مطالعه و پژوهش در مورد حیات وحش، به ویژه یوزپلنگ و زیست بوم های مرتبط با آن

۲) تنویر افکار عمومی به منظور ارتقای سطح آگاهی جامعه در مورد محیط زیست، حیات وحش و یوزپلنگ

۳) حفاظت از حیات وحش، به ویژه یوزپلنگ و زیستگاه های آن

برای کسب اطلاعات بیشتر در مورد انجمن و فعالیت های آن با ما تماس بگیرید:

تلفن/فکس: ۸۸۰۰۵۹۲۶ (۰۲۱)

همراه: ۴ - ۰۹۱۲۸۱۱۱۴۲۳

نشانی پستی:

تهران، صندوق پستی ۱۴۱۵۵-۸۵۴۹

نشانی دفتر: تهران، خیابان کارگر شمالی، روبروی مرکز قلب،

خیابان شکرالله، پلاک ۱۳۴، طبقه دوم، واحد ۵

پست الکترونیک: info@wildlife.ir

وب سایت: www.wildlife.ir

